

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(серпень – вересень 2025 року)

Зміст

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу та особисту недоторканність)	4
YALANOW v. the United Kingdom (ухв.): повернення засудженої особи, яка раніше була умовно-достроково звільнена, до установи виконання покарання через невиконання відповідних умов – заява визнана неприйнятною	4
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	8
SEPPERN v. Estonia: використання доказів, визнаних неприйнятними через незаконність їх отримання, для спростування достовірності показань заявника як свідка та визнання їх ненадійними – відсутність порушення	8
POROJAN v. the Republic of Moldova: відмова вищих судів розглянути апеляційну скаргу, подану від імені заявника його представником на рішення суду, яке було прийнято <i>in absentia</i> , через відсутність у його представника відповідних повноважень – порушення	12
HESENTHALER v. Austria (ухв.): засудження заявника за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних речовин та за використання підроблених офіційних документів нібито, як він стверджував, з політичних мотивів – заява визнана неприйнятною	15
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	19
M. P. AND OTHERS v. Greece: відсутність ініціативи з боку національних судів щодо розгляду доцільності заслуховування дитини – безпосередньо або опосередковано – з метою виключення існування для неї «серйозного ризику» в розумінні Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей в межах провадження з повернення другому з батьків викраденої дитини – порушення	19
YAKYMCHUK v. Ukraine: здійснення органами влади негласного відеоспостереження в службовому кабінеті судді без надання їй доступу до судових рішень, які санкціонували ці дії, та нездатність національних судів перевірити належним чином законність і пропорційність такого втручання – порушення	22
ILAREVA AND OTHERS v. Bulgaria: непроведення національними органами влади ефективного розслідування нападів на заявників, здійснених приватними особами в цифровому просторі, у зв'язку з професійною діяльністю заявників – порушення	29

Стаття 9 Конвенції (свобода думки, совісті та релігії)	34
RUTKAUSKAS v. Lithuania: існування в Державі системи обов'язкової військової служби, яка не допускає жодних винятків на підставі совісті та релігійних переконань і не передбачає альтернативної цивільної служби – порушення	34
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	37
BALACCI v. the Republic of Moldova: звільнення заявника з митної служби після викриття ним митного шахрайства за участю державних службовців – порушення	37
Стаття 35 Конвенції (умови прийнятності)	40
RYASHENTSEVA AND OTHERS v. Ukraine (ухв.): недоведення заявниками існування будь-яких особливих обставин, які могли б звільнити їх від обов'язку вичерпати національні засоби правового захисту – заява визнана непринятною	40
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	45
ISAIA AND OTHERS v. Italy: конфіскація майна заявників, придбаного нібито на кошти від попередньої кримінальної діяльності першого заявника, через десять років після завершення такої діяльності – порушення	45
Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори)	51
HORA v. the United Kingdom: обмеження права голосу ув'язненого, який відбував покарання у вигляді позбавлення волі на невизначений строк за тяжкий злочин – відсутність порушення	51
Рішення ЄСПЛ проти України	56

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

YALANOW v. the United Kingdom (ухв.) (№ 42341/21)

Обставини справи

Справа стосувалася права особи, засудженої на визначений строк і повернутої до в'язниці після умовно-дострокового звільнення, на судовий перегляд законності її повторного позбавлення волі.

У 2017 та 2018 роках заявник був засуджений за два кримінальні злочини, отримавши спочатку строк ув'язнення на два роки та три місяці, а потім ще один строк ув'язнення на один рік та шість місяців.

31 травня 2019 року відповідно до положень чинного законодавства заявник був умовно-достроково звільнений з в'язниці. Після звільнення він був поміщений до притулку, затвердженого службою пробації.

31 липня 2019 року умовно-дострокове звільнення заявника було скасоване Державним секретарем через проблеми з поведінкою. Так, 27 липня 2019 року за участі чотирьох мешканців притулку, одним з яких був заявник, стався інцидент, що стосувався доставки наркотиків, порушення затверджених правил щодо перебування в кімнаті іншого мешканця після 23:00, а також агресивної та образливої поведінки щодо персоналу притулку, яка, як видається, включала використання імпровізованої зброї.

Було прийнято рішення повернути заявника до в'язниці, і 2 серпня 2019 року він був повернутий під варту. Хоча справа заявника двічі передавалася до Комісії з питань умовно-дострокового звільнення, остання відмовилася надати дозвіл на його повторне звільнення.

29 березня 2021 року заявник був звільнений з-під варти у зв'язку із закінченням строку його покарання, і строк його права на умовно-дострокове звільнення закінчився того ж дня.

Заявник скаржився відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції на процес, що відбувся після його повернення до в'язниці.

Оцінка Суду

Спочатку ЄСПЛ нагадав свою попередню практику у подібних справах. У справі *Ganusauskas v. Lithuania* (ухв.), № 47922/99, від 7 вересня 1999 року, де мова йшла про те, що ув'язнений був повторно заарештований після скасування постанови про його умовно-дострокове звільнення на підставі того, що така постанова не повинна була бути ухвалена, ЄСПЛ відхилив скаргу заявника,

подану за пунктом 4 статті 5 Конвенції, як явно необґрунтовану. ЄСПЛ зазначив, що пункт 4 статті 5 застосовується лише до проваджень, в яких оскаржується законність утримання під вартою, і що необхідний контроль законності утримання під вартою «після засудження компетентним судом» був включений з самого початку в первинний судовий розгляд справи заявника та процедури оскарження засудження та вироку.

У справі *Brown v. the United Kingdom* (ухв.) № 968/04, від 26 жовтня 2004 року ЄСПЛ також відхилив як явно необґрунтовану скаргу за пунктом 4 статті 5 Конвенції ув'язненого, який був звільнений на умовах умовно-дострокового звільнення після відбуття двох третин терміну покарання, але згодом був повернутий до в'язниці за порушення умов звільнення. ЄСПЛ нагадав, що у випадку, коли заявник був засуджений і покараний компетентним судом до певного терміну позбавлення волі з метою покарання, перевірка законності утримання під вартою була включена до судового розгляду та апеляційної процедури. При поверненні до в'язниці не виникло нових питань щодо законності утримання заявника під вартою, і не виникло права на нову перевірку законності його утримання під вартою з метою застосування пункту 4 статті 5 Конвенції.

Натомість у справі *Etute v. Luxembourg*, № 18233/16, від 30 січня 2018 року ЄСПЛ визнав, що пункт 4 статті 5 Конвенції був застосовний після скасування умовно-дострокового звільнення ув'язненого. ЄСПЛ знову нагадав, що у випадку затримання після «ухвалення вироку компетентним судом» перегляд, передбачений пунктом 4 статті 5 Конвенції, був включений до вироку, і ця норма не вимагала окремого перегляду законності затримання. Однак, ЄСПЛ зазначив, що коли після ухвалення вироку виникли нові питання щодо законності затримання, пункт 4 статті 5 Конвенції знову застосовувався і вимагав судового перегляду. Отже, ЄСПЛ мав визначити, чи виникли нові питання щодо законності повторного ув'язнення заявника та його подальшого утримання під вартою під час виконання вироку, і з цією метою розглянути хід подій від початкового засудження до скасування його умовно-дострокового звільнення та наслідки, які мали різні заходи для його ситуації. У висновку про застосовність пункту 4 статті 5 Конвенції ЄСПЛ вказав, що рішення про умовно-дострокове звільнення заявника становило перерву у виконанні призначеного йому покарання, час, проведений на умовно-достроковому звільненні, не зараховувався до строку покарання, а його повторне ув'язнення залежало від нового рішення, а саме від рішення про скасування умовно-дострокового звільнення.

Щодо застосування вказаних принципів до обставин цієї справи ЄСПЛ зазначив, що його висновок у справі *Brown* повністю узгоджувався з його попереднім висновком у справі *Ganusauskas*. ЄСПЛ зазначив, що хоча формально він не зобов'язаний дотримуватися будь-яких своїх попередніх рішень, в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед

законом він не повинен без поважних причин відходити від висновків, зроблених у попередніх справах. Таким чином, з огляду на висновки у справі Etute, ЄСПЛ мав визначити, чи повинен він тепер відступити від своїх висновків у справах Ganusauskas та Brown.

У цьому контексті ЄСПЛ відзначив, що у справі Etute він не посилався ані на справу Ganusauskas, ані на справу Brown, хоча ці рішення та їхня потенційна несумісність із справою Etute були досить докладно описані суддями Pinto de Albuquerque та Kūris у їхніх окремих думці. Відповідно, ЄСПЛ був обізнаний зі своєю попередньою практикою, і якщо він мав намір відступити від неї, він повинен був надати вагомі підстави для цього. Або, якщо він вважав, що вирішення питання щодо пункту 4 статті 5 могло мати результат, несумісний з його попередньою практикою, він повинен був передати юрисдикцію Великій Палаті. Той факт, що ЄСПЛ не зробив ні того, ні іншого, означав, що, незважаючи на думки, висловлені в збіжних окремих думках, не можна вважати, що він відступив від своєї попередньої судової практики або мав намір зробити висновки, що суперечать цій судовій практиці. ЄСПЛ також зазначив, що висновки у справі Etute не були використані в жодній з наступних справ і, отже, не застосовувалися поза конкретними обставинами тієї справи.

За відсутності посилання у справі Etute на справи Ganusauskas або Brown, не було зрозуміло, чому ЄСПЛ вважав, що за конкретних обставин цієї справи після повторного ув'язнення заявника виникли нові питання щодо законності і що пункт 4 статті 5 був застосовним. Оскільки ЄСПЛ спирався на той факт, що повторне ув'язнення пана Etute залежало від нового рішення – скасування умовно-дострокового звільнення – це також було вірним для заявника у справі Brown. Однак ЄСПЛ також вважав, що рішення про звільнення ув'язненого в Люксембурзі на умовах умовно-дострокового звільнення становило перерву у виконанні призначеного йому покарання, а час, проведений на умовах умовно-дострокового звільнення, не зараховувався до строку покарання. Було очевидно, що ситуація у Сполученому Королівстві – після повторного ув'язнення як пана Brown, так і заявника – була цілком іншою, ніж у Люксембурзі. Коли у Сполученому Королівстві ув'язнений, засуджений до строкового покарання, звільнявся на умовах дострокового звільнення, таке звільнення саме по собі було частиною виконання покарання, що означало, що час, проведений на умовно-достроковому звільненні, продовжував бути покаранням за вчинене правопорушення і, отже, зараховувався до строку покарання. Оскільки не було можливості продовжити строк покарання після остаточної дати його закінчення, рішення про звільнення ув'язненого не переривало виконання його покарання.

На цій підставі як ця справа, так і справа Brown, чітко відрізнялися від справи Etute. Таке розрізнення відповідало справі Weeks v. the United Kingdom, в якій ЄСПЛ у рішенні від 2 березня 1987 року постановив, що пункт 4 статті 5

був застосовним після повернення до в'язниці ув'язненого, який відбував довічне ув'язнення з невизначеним строком. ЄСПЛ зазначив, що, на відміну від справи особи, засудженої до довічного ув'язнення через тяжкість скоєного злочину, підстави, на які спиралися судді, що ухвалювали вирок, вирішуючи, що тривалість позбавлення волі пана Weeks повинна бути залишена на розсуд виконавчої влади до кінця його життя, – а саме соціальний захист і реабілітація – за своєю природою могли змінюватися з плином часу. Відповідно, існував чіткий прецедент для розрізнення, в контексті пункту 4 статті 5, між вироками – такими як вироки з визначеним строком – де кінцева дата вироку була встановлена з урахуванням тяжкості злочину, та вироками з невизначеним строком – де кінцева дата не була встановлена і де підстави, на які спирався суддя, що ухвалював вирок, за своєю природою могли змінюватися з плином часу. Справа заявника безсумнівно належала до першої категорії, оскільки кінцева дата його покарання була визначена, і весь термін покарання, незалежно від того, чи заявник відбував його у в'язниці, чи на умовах дострокового звільнення, становив покарання за його злочин. Натомість у справі Etute кінцева дата покарання перестала бути визначеною, як тільки вона була перервана умовно-достроковим звільненням ув'язненого.

З огляду на зазначене ЄСПЛ не знайшов вагомих підстав для відступу від своїх висновків у справі Brown, де заявник відбував той самий термін ув'язнення в тій самій юрисдикції, що й заявник. Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що пункт 4 статті 5 Конвенції не застосовується після повернення заявника до в'язниці, оскільки не виникло нових питань щодо законності його утримання під вартою.

Висновок

Заяву було визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Палатою 02 вересня 2025 року, оприлюднена 25 вересня 2025 року та є остаточною.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

SEPPERN v. Estonia (№ 31722/22)

Обставини справи

Справа стосувалася використання доказів, здобутих незаконним шляхом за допомогою таємного спостереження, для перевірки достовірності тверджень заявника під час перехресного допиту, внаслідок чого його показання згодом були виключені як ненадійні.

Заявник підозрювався у скоєнні кількох кримінальних злочинів. Під час кримінального розслідування його телефон прослуховувався, а його розмови записувалися.

Під час судового засідання 21 вересня 2020 року суд першої інстанції визнав ці матеріали недопустимими зазначивши, що необхідність проведення таємного спостереження як крайнього засобу не була достатньо обґрунтована в цій справі.

Вироком від 19 квітня 2021 року суд першої інстанції визнав заявника винним у скоєнні низки злочинів (ухилення від сплати податків, підробка документів та використання цих документів, шахрайське використання важливих документів, що посвідчують особу, та шахрайство) і виправдав його за кількома іншими. Суд дійшов висновку, що таємне спостереження було порушенням Кримінального процесуального кодексу (КПК), та визнав докази, отримані шляхом прослуховування телефонних розмов, неприйнятними. Однак для оцінки достовірності показань заявника під час судового розгляду щодо трьох обвинувачень (ухилення від сплати податків, підробка документів та два випадки підбурювання до підробки документів) були використані стенограми перехоплених телефонних розмов, а показання заявника під час судового розгляду були виключені.

Щодо використання витягів із стенограм перехоплених телефонних розмов з метою оцінки достовірності тверджень заявника, суд першої інстанції вказав, що відповідно до пункту 3 статті 289 КПК такий процесуальний засіб був законним, незважаючи на те, що відповідні докази – стенограми перехоплених телефонних розмов – були визнані недопустимими. Суд зазначив, що згідно із пояснювальною запискою до проєкту КПК в частині тлумачення пункту 3 статті 289, документи або записи даних можуть використовуватися для оцінки достовірності показань свідків незалежно від їх допустимості як доказів.

Суд першої інстанції також заявив, що заявник не зміг достовірно пояснити невідповідності між своїми показаннями під час перехресного допиту та перехопленими розмовами. Тому його показання були виключені як ненадійні.

Як заявник, так і прокурор оскаржили вирок суду першої інстанції.

Апеляційний суд постановив, що використання цих стенограм було законним. Він визнав, що судді могли підсвідомо перебувати під впливом інформації, на яку було звернуто їхню увагу шляхом такого зіставлення наданих заявником показань із попередніми записами його телефонних розмов. Однак це не означало, що захід, передбачений пунктом 3 статті 289, був неприйнятним. Апеляційний суд також стверджував, що пункт 3 статті 289 не повинен був прямо передбачати, що документи або записи даних можуть бути використані в цьому контексті незалежно від їх прийнятності як доказів.

18 квітня 2022 року Верховний Суд відмовив заявнику в розгляді касаційної скарги.

Заявник скаржився, що його право на справедливий судовий розгляд, передбачене пунктом 1 статті 6 Конвенції, було порушено через те, що національні суди покликалися на незаконно перехоплені телефонні розмови, щоб визнати його показання під час судового розгляду ненадійними.

Оцінка Суду

Суд зазначив, що, незважаючи на те, що ця справа загалом не стосується допустимості доказів, загальні принципи щодо статті 6 Конвенції залишаються актуальними та застосовними. Однак основна увага цієї справи зосереджена на використанні матеріалів, отриманих, по суті, з порушенням гарантій статті 8 Конвенції.

ЄСПЛ повторно зазначив, що він не має права виступати в якості четвертої інстанції та ставити під сумнів тлумачення національного законодавства, яке було надано національними судами. У цій справі як суд першої інстанції, так і апеляційний суд відповіли на відповідний аргумент заявника щодо незаконності та надали вичерпні обґрунтування того, чому використання перехоплених телефонних розмов у контексті пункту 3 статті 289 КПК відповідало положенням національного законодавства. Ці обґрунтування не можуть вважатися довільними або явно необґрунтованими. Той факт, що, можливо, це був перший випадок, коли національні суди були покликані тлумачити та застосовувати пункт 3 статті 289 КПК в контексті попереднього визнання перехоплених телефонних розмов недопустимими як доказів, не ставить під сумнів правомірність їхнього тлумачення і не дає ЄСПЛ підстав для його переоцінки.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що заявник скористався можливістю оскаржити допустимість доказів, отриманих за допомогою таємного спостереження. У відповідь на його прохання оцінити законність таємного спостереження, суд першої інстанції встановив, що національні процесуальні гарантії не були

дотримані, і визнав недопустимими докази, отримані шляхом прослуховування телефонних розмов заявника.

На думку ЄСПЛ, слід визнати, що витяги з протоколів перехоплених телефонних розмов були пізніше використані в тому ж кримінальному провадженні для оцінки достовірності показань заявника під час судового розгляду та для виключення цих показань як ненадійних. Отже, вони все ж відіграли певну роль у кримінальному провадженні, послабивши позицію захисту.

ЄСПЛ зазначив, що він не мав підстав сумніватися в твердженні Уряду про те, що національні суди ніколи не мали доступу до повних стенограм перехоплених телефонних розмов. Вони дізналися про зміст цих розмов лише в тій мірі, в якій прокурор під час слухання звернув увагу на певні фрази, висловлені заявником під час цих телефонних розмов, які, як стверджував прокурор, суперечили твердженням заявника під час судового розгляду. ЄСПЛ визнав цей обмежений доступ значною процесуальною гарантією.

ЄСПЛ також зазначив, що заявник не висловлював сумнівів щодо автентичності, надійності або точності цих звітів ані в національних судах, ані під час провадження в самому ЄСПЛ.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що заявник мав можливість і скористався нею на всіх трьох рівнях юрисдикції, щоб оскаржити використання звітів про перехоплені телефонні розмови в контексті оцінки достовірності його тверджень. У цьому зв'язку, хоча суди не погодилися з його твердженнями, суд першої інстанції та апеляційний суд розглянули його аргументи належним чином, і цей розгляд не можна вважати свавільним.

ЄСПЛ відзначив, що заявник скаржився на використання витягів з незаконно перехоплених телефонних розмов для виключення його власних тверджень під час судового розгляду, а також висунув конкретну скаргу щодо того, що апеляційний суд нібито безпосередньо спирався на незаконно перехоплені телефонні розмови при встановленні фактів, пов'язаних із звинуваченням у підробці документів. ЄСПЛ, ретельно вивчивши аргументацію суду першої інстанції та апеляційного суду, не погодився із заявником щодо такого прямого використання. У будь-якому випадку, ЄСПЛ визнав доречним зазначити, що після виключення з доказів як таємних звітів про стеження, так і судових показань заявника, його вирок ґрунтувався на низці доказів щодо кожного звинувачення, в яких було використано ці звіти.

Відповідно, ЄСПЛ зазначив, що використання зазначених таємних звітів про спостереження не було вирішальним для результату судового розгляду.

Суд дійшов висновку, що за обставин цієї справи та, беручи до уваги вищезазначені процесуальні гарантії, доступні заявнику для оскарження використання таємних звітів про спостереження та їхнього змісту,

та зазначаючи, що ці звіти не були вирішальними для результату справи, заявник не був позбавлений права на справедливий судовий розгляд.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 вересня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

POROJAN v. the Republic of Moldova (№ 49546/14)

Обставини справи

13 лютого 2010 року заявнику було пред'явлено обвинувачення у шахрайстві, а його справу було направлено на розгляд до суду.

Після того, як заявник не з'явився на декілька судових засідань 31 січня 2012 року Окружний суд міста Кишинів (Chişinău District Court) видав ордер на його розшук і арешт.

17 жовтня 2012 року Окружний суд міста Кишинів визнав заявника винним *in absentia* та засудив його до дев'яти років позбавлення волі. Згодом заявника було затримано в Чеській Республіці чеськими органами влади на підставі міжнародного ордеру на арешт, але незабаром звільнено з-під варти через відсутність запиту про його екстрадицію до Молдови.

За словами заявника, він підписав договір про надання юридичних послуг з С. В., адвокатом, яка практикує в місті Кишинів, уповноваживши її оскаржити судові рішення від 17 жовтня 2012 року. С. В. подала апеляційну скаргу від імені заявника разом зі стандартною формою, що використовується адвокатами, для підтвердження представництва нею заявника (*mandat*). Форму було підписано лише С. В.

Заявник надіслав до Апеляційного суду міста Кишинів написаний від руки та підписаний лист, у якому чітко зазначалися його автор, номер кримінальної справи, якої він стосувався, факт укладення між заявником і С. В. договору про надання юридичних послуг, а також те, що С. В. була уповноважена представляти заявника та подавати апеляцію від його імені. Суд отримав цей лист, але визнав апеляційну скаргу, подану С. В. від імені заявника, неприйнятною, посилаючись на відсутність в адвоката відповідних повноважень. Він зазначив, що лист заявника був надісланий поштою, а обвинувачений не присутній особисто, щоб підтвердити, що лист було написано ним.

С. В. оскаржила це рішення до Верховного Суду, але безуспішно. Верховний Суд зазначив, що лист заявника, надісланий суду, не був засвідчений компетентними органами влади й не був підтверджений С. В., оскільки не містив її печатки.

До ЄСПЛ заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції на надмірний формалізм у національних судах, що обмежував його право на доступ до апеляційного суду, а також його право на представництво захисником, обраним на власний розсуд.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що він вже визнавав, що право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективну правову допомогу захисника є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду. Обвинувачений не втрачає це право тільки через те, що не з'явився на судовому засіданні. Навіть якщо законодавець повинен мати можливість запроваджувати заходи для запобігання безпідставним неявкам, він не може передбачати покарання за таку неявку шляхом створення винятків із права на правову допомогу. Законну вимогу про обов'язкову присутність обвинувачених на судових засіданнях може бути виконано іншими засобами, крім позбавлення права на захист (див. рішення у справі *Van Geyseghem v. Belgium* [ВП], № 26103/95, § 34). Тому ЄСПЛ не міг погодитися з висновком Апеляційного суду міста Кишинів про те, що заявник мав бути особисто присутнім на засіданні, щоб підтвердити повноваження адвоката.

Щодо висновку Верховного Суду про необхідність засвідчення листа заявника ЄСПЛ зауважив, що така вимога не мала законної підстави. Більше того, С. В. усно засвідчила, що лист був надісланий заявником, і у неї не було можливості засвідчити лист, оскільки він був надісланий безпосередньо до суду. За відсутності будь-якої доступної та передбачуваної законної підстави для такої вимоги засвідчення, ЄСПЛ визнав цей підхід надмірно формалістичним.

Зрештою, національні суди ніколи не надавали заявнику додаткового часу для виконання нових вимог і не наводили жодних підстав для того, щоб сумніватися у справжності його підпису на зазначеному листі. Це особливо вражає, адже в такий спосіб вищі суди фактично позбавили заявника будь-якої можливості оскаржити вирок і суворе покарання у вигляді позбавлення волі.

ЄСПЛ підтвердив, що, хоча право на оскарження, звичайно, може підлягати законодавчому регулюванню, при застосуванні процесуальних норм суди повинні уникати надмірного формалізму, який порушував би справедливість судового розгляду (див. рішення у справі *Walchli v. France*, № 35787/03, § 29, від 26 липня 2007 року). Надто суворе застосування процесуальної норми може іноді підривати саму суть права на доступ до суду, особливо з огляду на важливість можливості оскарження і наслідки провадження для заявника, засудженого до позбавлення волі на тривалий строк (див. рішення у справі *Labergère v. France*, № 16846/02, § 20, від 26 вересня 2006 року).

З огляду на наведене ЄСПЛ вважав, що відмова національних судів розглянути апеляційну скаргу, подану адвокатом заявника на рішення суду першої інстанції, на підставі стверджуваних недостатніх повноважень його представника, була надмірно формалістичною і несумісною з правом заявника на справедливий судовий розгляд за статтею 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 вересня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

HESENTHALER v. Austria (ухв.) (№ 8761/23)

Обставини справи

Справа стосувалася засудження заявника за незаконний обіг наркотиків та зберігання і використання підроблених офіційних документів.

17 травня 2019 року в медіа було опубліковано відео, таємно записане під час зустрічі двох відомих політиків і ймовірної племінниці російського олігарха на острові Ібіца. Зустріч відбулася в липні 2017 року й виявилася спецоперацією, організованою, *inter alia*, заявником. Розмова між двома політиками, записана на відео, засвідчила їхню готовність брати участь у корупційних діях, обходити закони про фінансування партій і таємно взяти під контроль позапартійні медіа.

Прокуратура Відня (Staatsanwaltschaft Wien) та Прокуратура з економічних та корупційних злочинів (Wirtschafts- und Korruptionsstaatsanwaltschaft) розпочали кримінальні розслідування щодо різних осіб у зв'язку зі «справою Ібіци». Кілька осіб звинуватили заявника в торгівлі кокаїном. Зокрема, К. Н. звинуватила його в продажу великих партій кокаїну S. K., який також зізнався у цих злочинах. Крім того, заявнику було пред'явлено обвинувачення в придбанні підроблених словенських посвідчення особи та посвідчення водія. Згодом Регіональний суд Санкт-Пельтена визнав заявника винним за всіма пунктами обвинувачення та засудив його до трьох років і шести місяців позбавлення волі.

Заявник оскаржив це рішення до Верховного Суду стверджуючи, *inter alia*, що Регіональний суд Санкт-Пельтена відмовив у задоволенні низки клопотань про витребування доказів, що становило порушення статті 6 Конвенції, а також, що рішення суду не було достатньо обґрунтованим. Усупереч проханням заявника, Регіональний суд Санкт-Пельтена заслухав показання К. Н. за його відсутності, а кілька свідків не були заслухані взагалі. Верховний Суд відхилив скаргу заявника, зазначивши, що показання К. Н. було заслухано за відсутності першого, оскільки існувало обґрунтоване припущення, що К. Н. відчувала б себе заляканою заявником і не свідчила б правдиво в його присутності.

До ЄСПЛ заявник скаржився за статтею 6 окремо та в поєднанні зі статтею 13 Конвенції на те, що відповідні доводи та докази на його користь не були достатньо розглянуті. Національні суди не врахували, що притягнення його до кримінальної відповідальності було політично вмотивованим, оскільки він був однією з ключових осіб, пов'язаних зі «справою Ібіци» (Ibiza-Affäre). Вони також не звернули увагу на очевидні розбіжності в показаннях свідків К. Н. та S. K., навіть відхиливши кілька клопотань про витребування додаткових доказів. Свідка К. Н. було заслухано за його відсутності, що зробило провадження несправедливим. Крім того, заявник посилався на статтю 10 Конвенції, стверджуючи, що його політично вмотивоване засудження може мати

негативний вплив на інших, утримуючи їх від розкриття інформації, що має значення для демократії.

Оцінка Суду

Щодо порушення статті 6 Конвенції

Насамперед ЄСПЛ нагадав, що до його повноважень не належить розгляд помилок у питаннях факту або права, стверджувано допущених національними судами, крім випадків, коли, й тією мірою, якою вони призвели до порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, наприклад, їх можна вважати «несправедливими», що порушує статтю 6 Конвенції. Хоча стаття 6 гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо допустимості доказів або способу їх оцінки, оскільки ці питання регулюються передусім національним законодавством та національними судами. У принципі, такі питання, як значення, яке національні суди надають конкретним доказам або висновкам чи оцінкам, поданим їм на розгляд, не підлягають перегляду ЄСПЛ. Суд не повинен діяти як орган четвертої інстанції, а тому не ставитиме оцінку національних судів під сумнів на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо тільки їхні висновки не можна вважати свавільними або явно необґрунтованими (див., наприклад, рішення у справі *Bochan v. Ukraine* (№ 2)» [ВП], № 22251/08, § 61, ЄСПЛ 2015, і рішення у справі *De Tommaso v. Italy* [ВП], № 43395/09, § 170, від 23 лютого 2017 року).

ЄСПЛ нагадав, що він роз'яснив загальні принципи щодо допиту свідків сторони захисту згідно з пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у рішенні у справі *Murtazaliyeva v. Russia* ([ВП], № 36658/05, §§ 150–68, від 18 грудня 2018 року). Стосовно відмови в допиті свідка сторони захисту, необхідно визначити, чи було клопотання про допит свідка достатньо обґрунтованим та чи стосувалося воно обвинувачень, чи розглянули національні суди важливість цих показань і чи надали вони достатні підстави для свого рішення не допитувати свідка під час розгляду справи, а також чи рішення національних судів не допитувати свідка вплинуло на загальну справедливість провадження.

У цій справі заявник вимагав допитати більше свідків сторони захисту, щоб поставити під сумнів достовірність і надійність показань свідків сторони обвинувачення, S. K. та K. H. Однак, як підкреслив Верховний Суд, заявник не зміг конкретно пояснити, як їхні показання могли б зміцнити позицію сторони захисту. Регіональний суд Санкт-Пельтена заслухав декількох свідків стосовно тверджень заявника про те, що S. K. отримав гроші за надання неправдивих показань проти нього, і на підставі детального обґрунтування постановив, що немає жодних ознак, які б вказували на зв'язок між обвинуваченнями щодо заявника

та «справою Ібіци». Крім того, Регіональний суд Санкт-Пельтена призначив неврологічну й психіатричну експертизу для оцінки здатності К. Н. надавати показання. З огляду на ці міркування і те, що підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка на користь обвинуваченого (див. згадане рішення у справі *Murtazaliyeva v. Russia*, § 165), відмова заслухати інших свідків, як того вимагав заявник, не зробила кримінальне провадження несправедливим.

Щодо питання про те, чи допит свідка К. Н. за відсутності заявника відповідав вимогам пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, ЄСПЛ нагадав, що за виняткових обставин можуть існувати підстави для допиту свідка за відсутності особи, проти якої даються показання, за умови присутності її захисника (див. рішення у справі *Šmajgl v. Slovenia*, № 29187/10, § 63, від 4 жовтня 2016 року).

Щодо цієї справи ЄСПЛ зазначив, що заявник був зобов'язаний залишити залу суду під час надання свідком К. Н. показань. Це рішення було прийнято відповідно до статті 250 Кримінального процесуального кодексу та ґрунтувалося на рекомендації експерта, який зауважив, що К. Н. було травмовано насильницькими стосунками зі своїм колишнім партнером S. K. і ситуацією, коли заявник погрожував їй вогнепальною зброєю. Видається, що в цій справі, з метою отримання відвертих показань, Регіональний суд Санкт-Пельтена мав достатні підстави для того, щоб зобов'язати заявника залишити залу суду. Захисники заявника залишилися в залі судового засідання й мали можливість допитати К. Н. ЄСПЛ вважав, що за цих обставин обмеження, накладені на права сторони захисту, не були такими, що позбавляли заявника права на справедливий суд (див. *Hilden v. Finland* (ухв.) № 32523/96, від 14 вересня 1999 року, та *Klimentyev v. Russia*, № 46503/99, § 125, від 16 листопада 2006 року).

Щодо скарги заявника на відсутність належного обґрунтування рішень національних судів ЄСПЛ зазначив, що у цій справі Регіональний суд Санкт-Пельтена докладно пояснив мотиви свого рішення й детально розглянув твердження заявника про те, що свідки дали неправдиві показання щодо його причетності до незаконного обігу наркотиків. Верховний Суд погодився з аргументацією Регіонального суду Санкт-Пельтена та визнав, що його оцінка доказів не була явно необґрунтованою. Отже, заявник не міг безпідставно стверджувати, що рішення національного суду не мали належного обґрунтування.

ЄСПЛ визнав, що загалом, не було жодних ознак того, що кримінальне провадження щодо заявника було несправедливим або свавільним. Отже, скарги за статтею 6 є явно необґрунтованими відповідно до підпункту «a» пункту 3 статті 35 Конвенції.

Щодо порушення статті 10 Конвенції

У своїй скарзі за статтею 10 Конвенції заявник знову стверджував, що притягнення його до кримінальної відповідальності було політично вмотивованим і могло мати негативний вплив на інших. ЄСПЛ вважав, що таємно записане відео, яке призвело до «справи Ібіци», стосувалося неналежної поведінки високопоставлених політиків (див. пункт 2 рішення), і немає сумнівів, що це було важливим питанням у демократичному суспільстві, щодо якого громадськість має законний інтерес бути поінформованою і яке підпадає під сферу політичних дебатів (див. рішення у справах *Guja v. Moldova* [ВП], № 14277/04, § 88, ЄСПЛ 2008, та *Halet v. Luxembourg* [ВП], № 21884/18, § 134, від 14 лютого 2023 року). Він також нагадав, що зловживання законом та судовим процесом з метою запобігання або покарання за участь у громадському обговоренні може стати засобом залякування й придушення журналістів та інших «громадських наглядців» (див. рішення у справах *Ali Gürbüz v. Turkey*, № 52497/08 та 6 інших, §§ 67–68, від 12 березня 2019 року, та *Yefimov and Youth Human Rights Group v. Russia*, № 12385/15 та 51619/15, § 35, від 07 грудня 2021 року).

Однак немає жодних ознак того, що кримінальне провадження щодо заявника було порушено як репресивний захід у відповідь на публікацію згаданого відео. Крім того, діяння, за які заявника було засуджено, абсолютно не пов'язані з його участю у таємному записі та публікації зазначеного відео. Оскільки заявник був притягнутий до відповідальності за порушення загального закону, який не був спрямований на придушення його свободи вираження поглядів та не мав такого ефекту, ЄСПЛ вважав, що поведінка, за яку він був покараний, не підпадає під дію статті 10 Конвенції (див. рішення у справі *Kotlyar v. Russia*, № 38825/16 та 2 інші, §§ 38–45, від 12 липня 2022 року). Звідси випливає, що ця скарга є несумісною *ratione materiae* відповідно до підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 26 серпня 2025 року, оприлюднена 18 вересня 2025 року та є остаточною.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

M. P. AND OTHERS v. Greece (№ 2068/24)

Обставини справи

Ця справа стосувалася матері та її двох дітей, які оскаржували рішення грецьких судів про повернення дітей до їхнього батька до Сполучених Штатів Америки у рамках міжнародного провадження щодо викрадення дітей.

Заяву подали троє громадян Греції та США: матір (М. Р., 1981 року народження) та її двоє дітей (І. Р. А., 2016 року народження, та Е. А. А., 2018 року народження).

У 2015 році М. Р. поїхала до США, де в 2016 році почала працювати в дитячому садку в місті Х'юстоні (Техас). Того ж року вона вийшла заміж за Г. А., громадянина Греції та США, з яким познайомилася в 2014 році. Пара спочатку жила в Х'юстоні, де народився І. Р. А., а потім переїхала до Флориди, де народився Е. А. А. З 2018 по 2020 роки між подружжям виникали конфлікти.

У 2020 році М. Р. та її двоє дітей поїхали на о. Родос (Греція) зі згоди батька, підтвердженою в нотаріально засвідченій заяві; повернення до США було заплановане на 4 лютого 2021 року.

Під час перебування на Родосі, авіакомпанія повідомила М. Р. та дітей, що через пандемію COVID-19 маршрут їхнього рейсу змінився, і місцем призначення стало Маямі. М. Р. поінформувала чоловіка, що новий маршрут є незручним, і заявила про намір повернутися з дітьми в травні 2021 року.

Потім вона записала дітей до школи на острові та зареєструвала їх у грецькій системі соціального забезпечення. У березні 2021 року вона почала працювати психологом на Родосі та не повернулася до США.

Згодом Г. А. звернувся до грецьких судів з проханням повернути дітей до США.

У травні 2022 року суд першої інстанції визнав, що існує серйозний ризик того, що двоє дітей зазнають психологічної шкоди та опиняться в нестерпній ситуації, якщо повернуться до США, зокрема на тій підставі, що вони були зараховані до школи та інтегрувалися в нове середовище на Родосі. Крім того, суд зазначив, що Г. А. мав відповідальну (виснажливу) роботу і не мав соціальної підтримки або підтримки сім'ї та друзів для щоденного догляду за дітьми.

Г. А. подав апеляційну скаргу. У грудні 2022 року апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції і постановив повернути дітей до батька в США. Апеляційний суд вирішив, що інтеграція двох дітей на Родосі не була достатньою для того, щоб повернення до місця постійного проживання стало для них

випробуванням або нестерпною ситуацією. У грудні 2023 року касаційний суд підтвердив це рішення.

Тим часом G. A. подав до суду США позов про розлучення, який був задоволений у вересні 2022 року.

У грудні 2024 року діти повернулися до США, щоб проживати з батьком. М. Р. залишилася проживати на Родосі.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявники стверджували, що їх твердження про серйозну небезпеку для дітей у разі повернення до Сполучених Штатів не було ефективно розглянуто грецькими судами. Вони також скаржилися, що грецькі суди не заслухали двох дітей під час розгляду справи на національному рівні.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вказав, що повернення двох дітей за рішенням грецьких судів становило втручання у право заявників на повагу до їхнього сімейного життя. Таке втручання ґрунтувалося на Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року («Гаазька конвенція»), яка була інкорпорована у грецьке законодавство Законом № 2102/1992, і мало на меті захист прав і свобод обох дітей.

Щодо того, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві, ЄСПЛ зауважив, що головне питання полягало в тому, чи був процес прийняття рішення спрямований на забезпечення найкращих інтересів двох дітей і, зокрема, чи було виключено існування «серйозного ризику» для них у розумінні підпункту «b» статті 13 Гаазької конвенції.

ЄСПЛ зазначив, по-перше, що національні суди врахували всі докази, подані заявниками, включаючи заяви під присягою та психологічні експертизи, підготовлені М. Р. щодо дітей, а також заслухали свідків. У зв'язку з цим він зазначив, що заявники не скаржилися на неврахування національними судами їхніх доказів.

Щодо скарги на те, що двох дітей не було заслухано, ЄСПЛ, враховуючи свою практику щодо вимог статті 8 Конвенції у справах про викрадення дітей, зазначив про відсутність на сьогодні чіткого позитивного зобов'язання для національних судів розглядати доцільність заслуховування дітей у рамках провадження, що стосується їхніх прав, з власної ініціативи.

Однак, з огляду на відповідні міжнародні документи, зокрема нещодавню Рекомендацію CM/Rec (2025)4 Комітету міністрів Ради Європи Державам-членам, між Державами-учасницями досягнуто консенсусу щодо обов'язку надавати дитині реальну та ефективну можливість висловити свою думку – безпосередньо

або іншим чином – і допомагати їй у цьому за допомогою різних механізмів та процедур, адаптованих до потреб дітей.

З огляду на ці міркування ЄСПЛ вирішив, що настав час підтвердити, що національні органи влади зобов'язані з власної ініціативи розглянути доцільність заслуховування дитини, безпосередньо або іншим чином, щоб, у разі необхідності, виключити таку можливість мотивованим рішенням.

У цій справі ЄСПЛ, по-перше, зазначив, що заявники стверджували, що заслуховування дітей є необхідним для визначення того, чи застосовуються будь-які винятки, передбачені підпунктом «b» статті 13 Гаазької конвенції. Він також зазначив, що повернення дітей до США з Родосу, де проживали їхня мати та бабусі й дідусі з боку матері та батька, могло спричинити істотні зміни в їхньому житті.

Відтак, з огляду на конкретні обставини справи, а саме суперечливі рішення національних судів щодо повернення двох дітей та радикальні зміни в їхніх умовах життя, які спричинило б повернення до США, національні суди повинні були, відповідно до свого обов'язку діяти в найкращих інтересах дітей, докласти зусиль для розгляду питання доцільності заслуховування дітей, і зробити це незалежно від будь-якого прямого прохання про це з боку заявників.

Проте у цій справі національні суди оцінили ситуацію, не розглянувши з власної ініціативи, чи доцільно було б з'ясувати – безпосередньо або іншим чином – думку дітей, яка, зрештою, була ключовим фактором, щоб у разі необхідності виключити таку можливість мотивованим рішенням.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що національні суди не використали всіх засобів, які були в їхньому розпорядженні, щоб виключити будь-який «серйозний ризик» у розумінні підпункту «b» статті 13 Гаазької конвенції. Отже, процес прийняття рішень відповідно до національного законодавства не відповідав процесуальним вимогам, передбаченим статтею 8 Конвенції, і примусове повернення двох дітей до США не могло вважатися необхідним у демократичному суспільстві.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 вересня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

YAKYMCHUK v. Ukraine (№ 26519/16)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної незаконної негласної відеозйомки у кабінеті заявниці, судді, та законності подальшого кримінального провадження щодо неї.

Заявниця, суддя Корецького районного суду Рівненської області, була звинувачена у хабарництві за двома епізодами. У 2008 році вона вимагала хабар у розмірі 51 грн від особи, яку вона мала притягнути до адміністративної відповідальності. Відповідна розмова була записана місцевим управлінням служби безпеки, дозвіл на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії (НСРД) (відеозйомки) було надано ухвалою Житомирського обласного апеляційного суду від 7 листопада 2008 року в рамках оперативно-розшукової справи № 1208.

5 лютого 2009 року місцеве управління служби безпеки на підставі дозволу, наданого згаданою ухвалою Житомирського обласного апеляційного суду, таємно записало на відео розмову між заявницею та І. П., сестрою обвинуваченого в іншій справі, яка повідомила заявниці, що її брат тимчасово виїхав з України. Заявниця запропонувала розглянути справу за його відсутності та засудити його до громадських робіт в обмін на 1 000 гривень. Того ж дня І. П. передала заявниці гроші.

18 лютого 2009 року місцева прокуратура порушила кримінальну справу щодо заявниці за частиною другою статті 368 Кримінального кодексу за підозрою в хабарництві. Того ж дня заявницю було повідомлено про порушення кримінальної справи.

6 травня 2009 року І. П. повернула співробітникам служби безпеки попередньо виданий їй диктофон із записом її розмови із заявницею, що відбулася в березні 2009 року. Згідно з стенограмою запису від 14 травня 2009 року, заявниця намагалася переконати І. П. змінити свої показання і сказати, що її ніколи не просили дати хабар і що вона ніколи не давала хабаря. Цей запис був доданий до кримінальної справи як доказ.

Досудове розслідування неодноразово зупинялося через хворобу заявниці, що затягло процес до 2011 року, коли 1 червня 2011 року було складено обвинувальний акт, а кримінальну справу було направлено до суду.

Під час розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанції заявниця скаржилася, що проведення щодо неї НСРД, а також рішення слідчого про зупинення досудового розслідування, були незаконними.

7 червня 2012 року Нетішинський міський суд Хмельницької області (далі – Нетішинський суд) повернув справу для додаткового розслідування через

відсутність в матеріалах справи судового рішення, яке дозволяло проводити таємне відеоспостереження за заявницею, а також інші порушення при збиранні доказів.

1 серпня 2012 року Хмельницький обласний апеляційний суд (далі – Апеляційний суд) скасував рішення від 7 червня 2012 року та повернув справу до суду першої інстанції для повторного розгляду. Апеляційний суд зазначив, що Нетішинський суд не використав усі наявні в його розпорядженні засоби для усунення розбіжностей у доказах. Крім того, він доручив Нетішинському суду отримати від місцевого управління служби безпеки судове рішення про надання дозволу на проведення НСРД щодо заявниці та забезпечити його розгляд суддею, який має спеціальний допуск до засекреченої інформації.

28 травня 2013 року Нетішинський суд визнав заявницю винною за двома пунктами обвинувачення в хабарництві та засудив її до п'яти років позбавлення волі з іспитовим строком тривалістю один рік, а також позбавленням права обіймати посади судді та державної служби строком на один рік. Серед доказів, на яких суд ґрунтував свій висновок були відеозаписи, зроблені таємно, а також показання Т. С., співробітника служби безпеки, який заявив, що в цілях безпеки він надав І.П. диктофон для запису її розмови із заявницею.

4 листопада 2013 року Апеляційний суд залишив без змін вирок заявниці у зв'язку з другим епізодом, не розглянувши клопотання заявниці, у якому вона просила розглянути матеріали справи № 1208 разом із судовими рішеннями, що надавали дозвіл на проведення НСРД щодо неї.

10 червня 2014 року Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував рішення Апеляційного суду від 4 листопада 2013 року і повернув справу до суду апеляційної інстанції для повторного розгляду, доручивши йому перевірити законність проведення НСРД щодо заявниці.

У зв'язку із передачею матеріалів справи № 1208 з місцевого управління служби безпеки до Апеляційного суду для їхнього вивчення розгляд справи декілька разів відкладався, у т.ч. з метою заміни судді З., який не мав допуску до таємної інформації, суддею, який мав такий допуск.

Так, 9 грудня 2014 року на підставі пункту 3.1.12 Положення про автоматизовану систему розподілу справ (далі – Положення) заступник голови Апеляційного суду прийняв рішення про заміну судді З. на суддю К. У цьому рішенні не було надано додаткової інформації щодо критеріїв відбору, на підставі яких було призначено суддю К. для розгляду справи. Того ж дня судді розглянули матеріали справи № 1208 у відділі режимно-секретної роботи суду. На засіданні заявниця спочатку висловила бажання отримати доступ до матеріалів справи № 1208, включно з судовими рішеннями про надання дозволу на проведення НСРД щодо неї. Однак після консультації зі своїм адвокатом вона заявила,

що погоджується на розгляд справи № 1208 колегією суддів апеляційного суду в його відділі режимно-секретної роботи.

26 грудня 2014 року Апеляційний суд залишив без змін вирок від 28 травня 2013 року. Щодо стверджуваної незаконності НСРД він зазначив, що не виявив жодних порушень чинного законодавства, а тому відповідні аргументи мають бути відхилені.

Заявниця та її адвокат подали касаційну скаргу, стверджуючи, що склад колегії Апеляційного суду був сформований незаконно й що після призначення нового судді розгляд справи не було розпочато заново. Заявниця також стверджувала, що НСРД, проведені щодо неї, були незаконними, і що вона не мала доступу до судових рішень, якими було надано дозвіл на проведення цих дій. Крім того, вона стверджувала, що Апеляційний суд не перевіряв законність здійснення І. П. запису їх розмови.

27 жовтня 2015 року ВССУ залишив без змін рішення суду апеляційної інстанції, зазначивши, що колегія суддів Апеляційного суду розглянула рішення про надання дозволу на проведення НСРД щодо заявниці разом з іншими матеріалами у справі № 1208 і не виявила порушення чинного законодавства. Суд відхилив аргумент заявниці про те, що суддя К. був призначений незаконно.

Оцінка Суду

Щодо порушення статті 8 Конвенції

Спочатку ЄСПЛ розглянув питання відеозапису, зробленого співробітниками служби безпеки. Відповідні принципи практики ЄСПЛ щодо НСРД були викладені у рішенні у справі *Roman Zakharov v. Russia* [ВП], № 47143/06, §§ 227–34, та в нещодавньому рішенні у справі *Denysyuk and Others v. Ukraine*, № 22790/19 та 3 інших, § 88, від 13 лютого 2025 року.

Суть скарги заявниці в цій частині полягала в тому, що національні суди, як стверджувалося, не перевірили законність НСРД та що їй не було надано доступ до судових рішень про надання дозволу на їх проведення.

ЄСПЛ зазначив, що заявниця та її адвокат звернулися до Апеляційного суду з проханням надати їм доступ до матеріалів справи № 1208, включно з рішенням від 7 листопада 2008 року. Однак, з огляду на те, що відповідні матеріали були засекречені, а заявниця та її представник не мали спеціального допуску, заявниця була змушена погодитися на розгляд Апеляційним судом матеріалів справи № 1208 у відділі режимно-секретної роботи.

У зв'язку з цим ЄСПЛ відхилив аргумент Уряду про те, що заявниця відмовилася від свого права порушувати питання про законність рішень про надання дозволу на проведення НСРД щодо неї, оскільки вона погодилася на розгляд справи № 1208 колегією суддів Апеляційного суду в його відділі

режимно-секретної роботи та в такий спосіб погодилася з висновками суду апеляційної інстанції про законність цих рішень. ЄСПЛ вказав, що якби заявниця не погодилася на розгляд цих документів Апеляційним судом у такий спосіб, це не вплинуло б на заборону їй доступу до цих документів, оскільки відповідно до Закону України «Про державну таємницю», саме служба безпеки мала повноваження надавати громадянам допуск до державної таємниці й лише після проведення перевірки.

ЄСПЛ зазначив, що Апеляційний суд не розглянув питання про те, чи існували вагомі причини для збереження режиму секретності відповідних судових рішень про проведення НСРД після їх припинення. Цей суд також не висловився щодо того, чи можна було б розсекретити відповідні документи, принаймні частково, і обмежив свій правовий аналіз питань законності та пропорційності втручання лише загальними формулюваннями.

ЄСПЛ повторно наголосив, що при розгляді клопотання про розкриття інформації, пов'язаної з наданням дозволу на проведення НСРД, національні суди зобов'язані забезпечити належний баланс між інтересами особи, щодо якої здійснюються ці дії, та інтересами суспільства (див., наприклад, рішення у справі *Zubkov and Others v. Russia*, № 29431/05 та 2 інших, § 129, від 7 листопада 2017 року). Крім того, особам, щодо яких здійснюються НСРД, повинен бути наданий доступ до відповідних документів, якщо тільки не існує вагомих підстав для відмови в цьому (там само).

У цій справі, не розглянувши питання про наявність вагомих підстав для збереження повної секретності відповідних документів та відмови заявниці у доступі до них, органи влади не забезпечили важливу гарантію законності НСРД.

ЄСПЛ зазначив, що питання про те, чи перевірів Апеляційний суд наявність відповідних і достатніх підстав, що виправдовували б проведення НСРД щодо заявниці, чи були обґрунтованими характер, масштаб і тривалість такого втручання, особливо з урахуванням того, що справу № 1208 було відкрито 20 лютого 2008 року, а отже, НСРД щодо заявниці тривали приблизно рік, залишилися без відповіді в ході розгляду справи в ЄСПЛ, частково через те, що до 2023 року, коли відбувся обмін зауваженнями сторін, матеріали справи № 1208 щодо НСРД вже були знищені згідно з відповідним національним законодавством. ЄСПЛ зазначив, що попри те, що не було підстав сумніватися в тому, що рішення суду від 7 листопада 2008 року мало фактичну та правову основу, він дійшов висновку, що його вище викладені міркування є достатніми для того, щоб встановити, що в 2014–2015 роках національні суди не розглянули питання законності та пропорційності втручання, що є предметом розгляду в цій справі, у спосіб, який би забезпечував достатні гарантії проти необґрунтованого порушення прав, захищених статтею 8 Конвенції.

Далі ЄСПЛ розглянув питання аудіозапису розмови І. П. із заявницею. Відповідні принципи практики ЄСПЛ були викладені в рішенні у справі *Berlizev v. Ukraine*, № 43571/12, §§ 39–40, від 8 липня 2021 року.

Заявниця звернулася до національних судів зі скаргою щодо того, що проведення запису її розмови з І. П. було незаконним, однак вони ніяк не відреагували на її скаргу. ЄСПЛ зазначив, що в матеріалах справи немає жодної згадки про судові рішення, яке б дозволяло І. П. здійснювати аудіозапис розмов заявниці, і що Уряд у своїх зауваженнях не стверджував, що таке судові рішення існувало. Відповідно, ЄСПЛ зробив висновок, що національні суди не надавали попереднього дозволу на таємне проведення запису розмови між заявницею та І. П. у березні 2009 року.

ЄСПЛ вказав, що у цій справі немає підстав відступати від його висновку, зробленого в інших справах, коли він визнавав порушення статті 8 Конвенції на тій підставі, що відповідні НСРД було здійснено без попереднього дозволу національних судів або що національні суди не прокоментували твердження заявника щодо незаконності таких дій (п. 84 рішення). Таким чином ЄСПЛ визнав, що втручання в право заявниці на повагу до її приватного життя не відповідало чинному законодавству.

Щодо порушення пункту 1 статті 6

Спочатку ЄСПЛ розглянув скаргу заявниці на порушення права на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, з огляду на процедуру призначення судді К. замість судді З. для розгляду справи заявниці.

ЄСПЛ зазначив, що Положення, затверджене рішенням Ради суддів України № 30, передбачало, що у випадках, коли суддя не мав допуску до інформації з обмеженим доступом, вибір судді для його заміни мав здійснюватися за допомогою автоматизованої системи розподілу справ. Однак Апеляційний суд застосував норми, що регулюють заміну судді у випадках, коли його присутність не може бути забезпечено з таких причин як відпустка або відрядження. При цьому незрозуміло, чому не було застосовано положення, яке передбачає обов'язкове використання автоматизованої системи розподілу справ. Також незрозуміло, за якими критеріями було обрано суддю К. з переліку суддів, що мали спеціальний доступ до засекречених документів. Відповідне рішення про його призначення не містить такої інформації.

Викладені міркування та відсутність роз'яснень з боку ВССУ та Уряду стали достатніми для того, щоб ЄСПЛ дійшов висновку, що зазначені порушення були настільки серйозними, що підірвали саму суть права на розгляд справи судом, встановленим законом. Відповідно, питання про те, чи не поставили ці ж

порушення під сумнів незалежність і безсторонність того самого суду, на думку ЄСПЛ, не потребувало подальшого розгляду.

Далі ЄСПЛ розглянув скаргу заявниці на надмірну тривалість кримінального провадження, порушеного щодо неї. Відповідні принципи практики ЄСПЛ містяться у рішеннях у справах *Pélissier and Sassi v. France* [ВП], № 25444/94, § 67, та *Frydlender v. France* [ВП], № 30979/96, § 43.

ЄСПЛ зазначив, що провадження розпочалося 18 лютого 2009 року, коли заявниці було повідомлено про порушення кримінальної справи щодо неї, і закінчилося 27 жовтня 2015 року, коли ВССУ ухвалив остаточне рішення у кримінальній справі. Так, провадження тривало шість років, вісім місяців і дев'ять днів і охоплювало три рівні юрисдикції.

ЄСПЛ зазначив, що заявниця неодноразово подавала скарги до національних судів щодо законності зупинення провадження та надмірної тривалості досудового розслідування, однак національні суди проігнорували ці скарги. ЄСПЛ також зазначив, що суд першої інстанції не перевірів матеріали справи № 1208, як того вимагав суд апеляційної інстанції, і суд апеляційної інстанції також не розглянув їх. Ця помилка призвела до скасування рішення суду апеляційної інстанції та подальшої затримки в розгляді справи. Крім того, місцеве управління служби безпеки передало матеріали справи № 1208 з невинуватою затримкою, через що Апеляційний суд був змушений написати листа Генеральному прокурору та повідомити його про перенесення двох засідань внаслідок цього зволікання.

Водночас ЄСПЛ зазначив, що провадження у цій справі не було складним, оскільки стосувалося лише двох інцидентів і не вимагало проведення численних процесуальних дій. Тому ЄСПЛ не був переконаний, що слідчі органи та національні суди діяли з належною ретельністю. Розглянувши всі подані йому матеріали та з огляду на свою практику з цього питання, ЄСПЛ дійшов висновку, що тривалість кримінального провадження щодо заявниці була надмірною.

Щодо порушення статті 13 Конвенції

Заявниця скаржилася на те, що вона не мала ефективних засобів правового захисту щодо своєї скарги на надмірну тривалість кримінального провадження та своєї скарги щодо незаконного втручання в її право на повагу до приватного життя.

ЄСПЛ нагадав, що стаття 13 гарантує ефективний засіб правового захисту в національному органі влади від стверджуваного порушення вимоги пункту 1 статті 6 щодо розгляду справи упродовж розумного строку. Він послався на свої висновки в інших рішеннях у справах щодо України про відсутність ефективного та доступного засобу правового захисту за національним законодавством

у зв'язку зі скаргами на тривалість кримінального провадження (див. рішення у справі *Nechay v. Ukraine*, № 15360/10, §§ 77–79, від 1 липня 2021 року, та наведені посилання). Не знайшовши підстав для іншого висновку в цій справі, ЄСПЛ констатував порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 6.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного життя).

Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 11 вересня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ILAREVA AND OTHERS v. Bulgaria (№ 24729/17)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг на непроведення національними органами влади ефективного розслідування скарг заявників щодо того, що вони стали жертвами погроз і закликів до насильства, включаючи вбивство, опублікованих у Facebook приватними особами у зв'язку із професійною діяльністю заявників із захисту прав мігрантів.

У період з 12 по 15 січня 2015 року після проведення щорічної премії «Людина року», на яку було номіновано другого заявника, користувачі Facebook почали публікувати повідомлення із закликами до вбивства заявників та поширювали фотомонтаж під назвою «Виродки року» із зображенням їхнього обличчя. Один користувач написав: «Помри, падаль. Ціанід для тебе і для всіх зрадників нації». Інший заявив: «Я здеру шкіру з цієї зрадницької суки заживо!». В інших дописах пропонувалися ще більш жахливі методи: повісити активістів як різдвяні прикраси, обмазати їх медом і прив'язати до мурашника або скласти список їхніх імен та адрес. Пізніше другий заявник отримав приватні повідомлення від користувача, який називав себе «Anton Proper-Massage», в яких він писав: «Таких зрадників нації, як ти, треба вбивати, ти не заслуговуєш жити», і надіслав зображення закривавленого трупа жінки з пістолетом між ніг.

19 січня 2015 року заявники подали скарги до Окружної прокуратури м. Софії, наголосивши, що стали мішенню у цих публікаціях через їхню роботу із захисту прав меншин та мігрантів. Вони стверджували, що публікації є правопорушеннями, передбаченими кількома положеннями Кримінального кодексу («КК»), а саме статтю 144 (погрози смертю), пунктом 1 статті 162 (мова ненависті), статтями 320 (підбурювання до злочину) та 164 (підбурювання до релігійної ненависті). Зміст дописів становив нелюдське та принижуюче гідність поведіння у значенні Конвенції, жертвами якого стали заявники. Заявники також звернули увагу на серйозність погроз і швидкість, з якою поширювалися дописи. Повідомлення отримали десятки вподобайок і були переслані понад 120 разів протягом чотирьох днів.

28 січня 2015 року прокурор ухвалив рішення про порушення кримінальної справи проти невідомої особи за злочин, передбачений пунктом 1 статті 162 КК. У рішенні були визначені слідчі дії, які мав вчинити слідчий, а саме допит кожного з трьох заявників як свідків.

20 березня 2015 року слідчий з Управління внутрішніх справ м. Софії направив прокурору письмову пропозицію про зупинення розслідування через неможливість встановити особу, яка вчинила злочин. Він зазначив, що Закон про електронні комунікації дозволяє подавати запит на розкриття даних про

цифровий трафік лише у випадках тяжких злочинів, тобто таких, що караються позбавленням волі на строк від п'яти років. Оскільки максимальне покарання за злочин, що розслідується, а саме за пунктом 1 статті 162 КК, становило чотири роки позбавлення волі, було неможливо подати запит про розкриття цифрових даних про трафік для встановлення осіб, які стоять за публікаціями, згаданими вище.

Рішенням від 30 березня 2015 року прокуратура зупинила кримінальне провадження через неможливість встановити особу злочинця. Прокурор дійшов висновку, що «на той момент були вжиті всі можливі та законні слідчі заходи», і справу необхідно було передати слідчим органам для продовження пошуку винуватця та періодичного інформування прокурора про будь-які результати. 21 травня 2015 року інспектор поліції затвердив план дій, що включав певні додаткові слідчі дії.

Наприкінці вересня 2015 року заявники звернулися до бази даних прокуратури і дізналися, що за їхньою скаргою було порушено кримінальне провадження, але 30 березня 2015 року прокурор призупинив його. Оскільки рішення про призупинення провадження не було надіслано заявникам і вони не були проінформовані про нього іншим чином, 28 жовтня 2015 року вони звернулися з проханням надати їм копію цього рішення як потерпілим у розумінні закону. Прокурор Округової прокуратури м. Софії відхилив їхній запит рішенням від 2 листопада 2015 року. Він встановив, що злочин, передбачений пунктом 1 статті 162 КК, є таким, в якому немає потерпілих, оскільки він був спрямований проти рівності як соціальної та правової концепції. Навіть якщо припустити, що злочин мав ідентифікованих жертв, цими жертвами були б самі біженці, а не заявники, оскільки вони не належали до цієї групи.

Заявники оскаржили це рішення вищестоящому прокурору – прокурору міста Софії, який скасував рішення від 30 березня 2015 року як помилкове та незаконне, і прокурор розпорядився надіслати копії рішення від 1 лютого 2016 року прокурору Округової прокуратури м. Софії, щоб розслідування було продовжено, а також заявникам.

25 квітня 2016 року прокурор Округової прокуратури м. Софії зупинив розслідування, зазначивши, що всі можливі та законні слідчі заходи вже були вжиті, але встановити з упевненістю особу винних було неможливо з огляду на законодавчі обмеження. У рішенні також зазначалося, що переважна більшість коментарів, розміщених у Facebook, не містила конкретних кримінальних погроз, а була скоріше негативною оцінкою, що виражала неприязнь їх авторів до заявників. Навіть якщо припустити, що деякі окремі коментарі містили прямі погрози на адресу заявників, то при розгляді їх у контексті, в якому вони були зроблені, ці погрози не могли викликати обґрунтованого страху, що вони будуть здійснені. Причиною цього було те,

що погрози були зроблені через Інтернет, і автори погроз не були впевнені, що їхні заяви коли-небудь дійдуть до осіб, на яких вони були спрямовані.

Заявники оскаржили це рішення в суді першої інстанції. Суд першої інстанції визнав скаргу неприйнятною, це рішення було остаточним. Суд зазначив, що коментарі у Facebook були формою словесної агресії щодо осіб, які підтримували права біженців, і що ця агресія могла розглядатися як така, що безпосередньо стосується заявників. Однак провадження, розпочате відповідно до пункту 1 статті 162 КК, було зупинено через неможливість встановити особу винних. Незважаючи на скасування прокурором міста Софії зупинення провадження та вказівки щодо скарги заявників відповідно до пункту 3 статті 144 КК, кримінальне провадження за останньою нормою не було розпочато. Слідчі органи опитали заявників та поінформували їх про їхні права як потерпілих, однак не вказали конкретного злочину. Суд визнав, що рішення прокурора не підлягало судовому перегляду, а заявники не мали права оскаржувати його. Причиною цього було те, що злочини, за якими було порушено кримінальне провадження, не передбачали існування потерпілого як такого, а захищали встановлений Конституцією принцип рівності перед законом.

Надалі прокурор міста Софії підтвердив, що не було достатніх елементів складу злочину, що підлягає публічному переслідуванню, для порушення кримінального провадження.

Заявники оскаржили це рішення. Але прокурор апеляційної прокуратури міста Софії підтвердив рішення нижчестоящего прокурора. У рішенні було зроблено висновок, що висловлювання або погроза смертю не є достатніми для визнання їх кримінальними, якщо не встановлено, що їх автор дійсно мав намір погрожувати смертю, чого не було. Також необхідно, щоб особа, яка висловлювала погрозу, знала, що погроза досягла своєї мети і була сприйнята як реальна і здатна викликати у заявників реальний страх, чого також не було встановлено.

Заявники стверджували, що після подій, про які йдеться у скаргі, переслідування та напади на шукачів притулку та меншини, а також на тих, хто виступав за їх захист, продовжувалися.

27 жовтня 2016 року третій заявник зазнав фізичного нападу з боку двох невідомих осіб у центрі Софії після того, як напередодні в телевізійній програмі висловив занепокоєння щодо поширення антиіммігрантських ненависницьких висловлювань. Нападники втекли і, судячи з усього, так і не були знайдені.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що з огляду на те, що ці публікації ідентифікували та були спрямовані особисто на заявників, містили погрози насильством і навіть

заклики до смерті, вони вплинули на психологічне благополуччя та гідність заявників, таким чином потрапляючи до сфери їхнього приватного життя. ЄСПЛ вважав, що ці погрози досягли рівня серйозності, необхідного для застосування статті 8, навіть попри те, що вони були здійснені у віртуальному просторі.

ЄСПЛ повторно зазначив, що коли дії, що становлять серйозні правопорушення, спрямовані проти фізичної чи психічної недоторканності особи, лише ефективні кримінально-правові механізми можуть забезпечити належний захист та слугувати стримуючим фактором. ЄСПЛ також визнав, що проти прямих словесних нападів та фізичних погроз, мотивованих дискримінаційним ставленням, необхідні кримінально-правові заходи. Заявники у цій справі були об'єктом неприхованих закликів до нападів на їхню фізичну та психічну недоторканність, здатних викликати у них реальний та виправданий страх, що вимагало кримінально-правового захисту.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що заявники скористалися засобом правового захисту, який був потенційно ефективним, оскільки міг адекватно задовольнити їхні скарги. На думку ЄСПЛ, слід визнати, що засоби правового захисту, запропоновані Урядом, не відповідали цій вимозі.

ЄСПЛ визнав, що у цій справі у відповідних діях національних органів влади була низка недоліків, які ставлять під сумнів загальну ефективність розслідування. Зокрема, дії органів влади можна підсумувати як ухвалення переважно процедурних рішень щодо скарг заявників без будь-яких реальних спроб провести розслідування. Національні органи влади послідовно вважали, що заявники не мали права оскаржувати рішення про зупинення розслідування цього злочину саме тому, що в ньому не було жертв. З огляду на це ЄСПЛ стверджував, що дописи у соціальних мережах дійшли до заявників, які ознайомилися з ними в Інтернеті та відчули стрес і страх. Не може бути сумнівів, що заявники зазнали безпосереднього впливу дій, що стали предметом скарги, і тому можуть стверджувати, що стали жертвами порушення Конвенції. Відповідно такий підхід навряд чи може бути сумісним з вимогою про ефективну участь жертв у розслідуванні.

ЄСПЛ також не вважав, що положення національного законодавства, які на думку прокурорів не дозволяли їм отримати від Facebook інформацію про цифровий трафік, могли об'єктивно перешкоджати національним органам влади виконувати свої відповідні обов'язки згідно з Конвенцією.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що висловлювання були явними та агресивними, заявники були чітко ідентифіковані та виставлені на публічний огляд, а їхні робочі адреси були легко ідентифіковані. Характер мови, що використовувалася, та ненависть, виражена в цих публікаціях, не можуть бути прирівняні до простого висловлення, навіть перебільшеного, негативної думки стосовно заявників. Анонімність їхніх авторів, що сприяла погрозам насильства

в Інтернеті, скоріше, могла посилити будь-який страх, викликаний такими коментарями. ЄСПЛ вважав, що, з огляду на важливу роль Інтернету як безпрецедентно потужної платформи для обміну ідеями та інформацією, що несе ризик заподіяння шкоди здійсненню та користуванню правами людини, зобов'язання Держав у сфері прав людини діяти з метою захисту основних прав застосовуються в Інтернеті так само, як і поза ним.

Більше того, як свідчать обставини цієї справи, під час розслідування скарг заявників національні органи влади не звернули особливої уваги на упередження, що лежало в основі погроз, оскільки це упередження стосувалося заявників, незважаючи на те, що вони через свою професійну діяльність були пов'язані з групами людей, за права яких вони борються. Це саме по собі ставить питання про адекватність та ефективність розслідування. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що Уряд не зробив серйозних спроб зібрати інформацію, відмінну від даних про цифровий трафік, пов'язаних із відповідними публікаціями.

ЄСПЛ дійшов висновку, що за обставин цієї справи, вищезазначені дії не могли призвести до встановлення фактів у справі та не становили достатньої відповіді з боку національних органів влади на скарги заявників. Сукупний ефект полягав у тому, що погрози, підбурювання до насильства та мова ненависті, мотивовані нетерпимістю та упередженнями і спрямовані проти заявників через їхню професійну діяльність, пов'язану з групами людей, за права яких вони боролися, фактично залишилися без правових наслідків, а заявникам не було надано необхідного захисту їхнього права на особисту недоторканність.

З огляду на це ЄСПЛ визнав, що спосіб, у який слідчі органи застосували механізми кримінального права у цій справі, був настільки недосконалим, що становив порушення зобов'язань Держави за статтею 8 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) у поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 вересня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 9 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ДУМКИ, СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЇ)

RUTKAUSKAS v. Lithuania (№ 15816/20)

Обставини справи

Справа стосувалася відмови національних органів влади замінити військову службу заявника на цивільну службу.

Заявник є свідком Єгови та релігійним служителем. Коли відповідно до Закону про призов його призвали на військову службу в Литві, він відмовився від служби на підставі своїх релігійних переконань та совісті. Його прохання про заміну військової служби цивільною службою залишилося без відповіді з боку військових органів, які 7 вересня 2015 року також вирішили не звільняти заявника від обов'язкової військової служби. Заявник оскаржив ці рішення до адміністративного суду, який 31 жовтня 2017 року відхилив скаргу заявника.

Потім заявник подав апеляцію до Верховного адміністративного суду, й, зокрема, просив цей суд призупинити розгляд справи та звернутися до Конституційного Суду з питанням, чи не порушує право на свободу релігії те, що Держава не включила до Закону про призов до військової служби звільнення від обов'язкової військової служби та альтернативної служби в національній обороні для осіб, які відмовляються від військової служби з міркувань совісті. Заявник також зазначив, що військові органи не розглянули його прохання про проходження альтернативної цивільної служби, і цей факт був проігнорований судом першої інстанції.

Остаточним рішенням від 16 жовтня 2019 року Верховний адміністративний суд залишив оскаржувані рішення без змін. Він послався на рішення Конституційного суду від 4 липня 2017 року та своє попереднє рішення від 10 квітня 2019 року (див. *Teliatnikov v. Lithuania*, № 51914/19, §§ 28–30, від 7 червня 2022 року) і постановив, що конституційний обов'язок громадянина проходити обов'язкову військову службу або альтернативну службу в національній обороні поширюється як на священнослужителів церков і релігійних організацій, які вважаються традиційними в Литві, так і на священнослужителів нетрадиційних релігійних громад та об'єднань. Таким чином, існувала правова основа для визнання законним рішення військових органів не звільняти заявника від обов'язкової військової служби. Крім того, питання, пов'язані зі статусом заявника як особи, що підлягає призову на військову службу, такі як те, чи є він медично придатним для проходження такої служби, або який вид служби – військова чи альтернативна служба в національній обороні – повинен застосовуватися до нього, або якими мають бути умови такої служби, не були предметом розгляду у цій справі.

До ЄСПЛ заявник скаржився відповідно до статті 9 Конвенції на те, що, незважаючи на його щирі релігійні переконання та совість, йому було відмовлено у праві не проходити військову службу. І хоча він ніколи не заперечував своїх громадянських обов'язків, литовське законодавство не передбачало альтернативної цивільної служби.

Оцінка Суду

Спочатку ЄСПЛ нагадав, що загальні принципи свободи думки, совісті та релігії як однієї з основ «демократичного суспільства» в розумінні Конвенції, а також межі свободи розсуду Держав у цій сфері були викладені у справі *Adyan and Others v. Armenia*, № 75604/11, §§ 63–65, 12 жовтня 2017 року.

Суд також постановив, що будь-яка система обов'язкової військової служби накладає важкий тягар на громадян. Вона буде прийнятною, якщо буде розподілена справедливо і якщо звільнення від цього обов'язку буде ґрунтуватися на вагомих і переконливих підставах. Однак система, яка накладає на громадян обов'язок, що може мати серйозні наслідки для осіб, які відмовляються від військової служби з міркувань совісті, наприклад обов'язок служити в армії, без урахування вимог совісті та переконань особи, не забезпечує справедливого балансу між інтересами суспільства в цілому та інтересами особи (див. *Bayatyan v. Armenia* [ВП], № 23459/03, §§ 124–25, ЄСПЛ 2011; *Adyan and Others*, цитоване вище, § 66, та *Teliatnikov*, цитоване вище, § 96).

У справі *Teliatnikov*, §§ 97–110, ЄСПЛ дійшов висновку, що система обов'язкової військової служби не забезпечує справедливого балансу між інтересами суспільства в цілому та інтересами заявника, який ніколи не відмовлявся виконувати свої громадянські обов'язки в цілому. ЄСПЛ взяв до уваги обмежений розгляд на національному рівні скарги заявника відповідно до статті 9 Конвенції щодо його відмови від військової служби з міркувань совісті та його прохання про проходження альтернативної цивільної служби. У цьому контексті ЄСПЛ визнав, що існуюча альтернативна служба в національній обороні є нерозривно пов'язаною з військовою службою і тому не може розглядатися як окрема цивільна служба. Відповідно, відмова Держави поважати відмову заявника від військової служби з міркувань совісті не була необхідною в демократичному суспільстві і, отже, порушувала статтю 9 Конвенції.

У цій справі ЄСПЛ відзначив, що Уряд визнав, що ця справа стосується тих самих фактичних обставин, що й справа *Teliatnikov*, розглянута ЄСПЛ. Заявник, як і пан *Teliatnikov*, будучи членом Свідків Єгови, прагнув бути звільненим від військової служби на підставі своїх щирих релігійних переконань і посилався на ці підстави у своєму клопотанні до військового органу у 2015 році. Відмова у задоволенні цього клопотання про звільнення, отже, становила втручання

у право заявника на свободу думки і совісті, передбачене статтею 9 (пор. зі справою *Teliatnikov*, §§ 91–92).

Це втручання мало правову основу, а саме Закон про призов на військову службу. ЄСПЛ також вважав за непотрібне остаточно визначити, чи була мета захисту громадської безпеки та прав і свобод інших осіб законною для цілей пункту 2 статті 9 Конвенції, оскільки, навіть припускаючи, що це було так, втручання в будь-якому разі було несумісним із цією нормою (пор. зі справою *Teliatnikov*, §§ 93–94). Зокрема, ЄСПЛ зазначив, що оскаржуване рішення ґрунтувалося на системі, яка не допускала жодних винятків з обов'язкової військової служби або служби, що нерозривно пов'язана з нею, на підставі совісті і не передбачала альтернативної цивільної служби. Вона не забезпечила справедливого балансу між інтересами суспільства та інтересами осіб, які мають щирі релігійні переконання. Тому її не можна вважати необхідною в демократичному суспільстві (пор. зі справою *Teliatnikov*, §§ 95–110).

Висновок

Порушення статті 9 Конвенції (свобода думки, совісті та релігії).

Рішення в цій справі ухвалено Комітетом 26 серпня 2025 року та є остаточним.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

BALACCI v. the Republic of Moldova (№ 41232/13)

Обставини справи

На момент подій заявник у справі був керівником відділу з питань походження товарів Митної служби. 30 листопада 2009 року він звернувся до Генерального прокурора із заявою про вчинення злочину за участю високопосадовців Митної служби, стверджуючи про існування незаконної практики введення в оману щодо країни походження імпортованого м'яса з метою отримання преференційних умов.

Цього ж дня щодо заявника було порушено кримінальну справу за обвинуваченням у зловживанні службовим становищем, оскільки він відмовився видати сертифікати про походження товару відповідним імпортерам м'яса, усупереч рішенням суду. Згодом кримінальне розслідування було закрито через відсутність складу злочину.

10 грудня 2009 року Митна служба застосувала дисциплінарне стягнення до заявника за невидачу сертифікатів походження товару тому самому імпортеру м'яса. 14 грудня 2009 року його було звільнено з посади за, як стверджувалося, самовільну відсутність на роботі з 7 по 11 грудня 2009 року.

Заявник оскаржив обидва дисциплінарні стягнення.

Апеляційний суд міста Кишинів ухвалив рішення на користь заявника. Це рішення було підтверджено Верховним Судом. Заявник був поновлений на посаді.

7 лютого 2011 року заявника знову було звільнено за прогул 5 серпня 2010 року. Цього дня він проводив прес-конференцію щодо згаданого випадку митного шахрайства й щодо застосування покарань до нього за викриття цього злочину. Заявник знову оскаржив своє звільнення, і Верховний Суд знову ухвалив остаточне рішення на його користь.

15 січня 2012 року заявник повернувся на роботу. Того ж дня йому повідомили про звільнення у зв'язку з реорганізацією Митної служби в 2010 році й скороченням його посади. Йому запропонували іншу посаду, від якої він відмовився.

Заявник оскаржив своє звільнення, стверджуючи, що його посаду фактично не було скорочено, оскільки посада з таким самим описом обов'язків продовжувала існувати під іншою назвою, і що його звільнення було актом помсти за викриття ним злочину. Він також стверджував, що наказ про звільнення було підписано неуповноваженою особою, С. Т.

Суди апеляційної та касаційної інстанцій підтвердили правомірність звільнення заявника.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що національні суди визнали, що перше звільнення заявника було незаконним і становило акт помсти за викриття ним злочину (див. пункти 7 і 8 рішення).

У рамках провадження щодо його третього звільнення національні суди не намагалися з'ясувати, чому звільнення, пов'язане з реформою, відбулося через два роки після її проведення, і чи продовжували виконуватися ті самі посадові обов'язки на посаді під іншою назвою. З'ясування цих питань було надзвичайно важливим, оскільки Трудовий кодекс забороняв створювати нові посади під іншою назвою, на яких виконувалися ті самі обов'язки, раніше ніж через рік після скорочення старих посад у рамках реформи. Національні суди також суперечили власному висновку, зробленому шість місяців тому, щодо повноважень С. Т. підписувати наказ про звільнення заявника (див. для порівняння пункти 13 і 17 рішення).

З огляду на викладене та на підставі наявних матеріалів ЄСПЛ вважав, що є достатньо вагомі підстави для того, щоб дійти висновку, що третє звільнення заявника з роботи не було пов'язане зі звичайним трудовим спором, а мало всі ознаки чергового акту помсти за розкриття ним інформації про стверджуване митне шахрайство в 2009 році. Те, як розвивалися події, а також їхня послідовність, могли б дозволити незалежному спостерігачеві зробити обґрунтований висновок, що третє звільнення заявника було пов'язане з подіями 2009 року. Фактично, його роботодавець навіть не намагався створити враження простого трудового спору й активно перешкоджав заявнику виконувати свої обов'язки кожного разу після того, як суди наказували поновити його на посаді, що робило очевидним для заявника та інших осіб, що його більше не бажають бачити на колишньому місці роботи (див. рішення у справі *Guja v. the Republic of Moldova* (№ 2), № 1085/10, § 57, від 27 лютого 2018 року).

За цих обставин ЄСПЛ не бачив підстав для відмежування цієї справи від згаданої *Guja v. the Republic of Moldova* (№ 2) і вважав, що звільнення заявника з роботи в січні 2012 року було «втручанням з боку органу державної влади» в його право на свободу вираження поглядів, передбачене пунктом 1 статті 10 Конвенції. ЄСПЛ не вважав за необхідне вирішувати, чи було зазначене втручання «встановлене законом» і чи переслідувало воно законну мету. Стосовно того, чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві», ЄСПЛ вважав за доцільне зазначити, що в цій справі заявник був тричі поспіль звільнений з роботи й стосовно нього було розпочато кримінальне

розслідування після того, як він повідомив правоохоронні органи про шахрайство з імпортом. Попри те, що в перших провадженнях національні суди визнали, що його звільнення було спробою влади позбутися незручного працівника, вражає те, що в третьому провадженні цей аспект не згадувався зовсім, незважаючи на те, що заявник чітко порушував це питання при оскарженні (див. пункти 16 і 18 рішення). Суди взагалі не звернули увагу на обставини, що склалися після 2009 року, і не розглянули, чи було рішення про третє звільнення заявника виправданим відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції, з огляду на практику ЄСПЛ в рішенні у справі *Guja v. the Republic of Moldova* ([ВП], № 14277/04, ЄСПЛ 2008).

З огляду на викладене ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, зокрема його право на поширення інформації, не було «необхідним у демократичному суспільстві». Відповідно, було порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 вересня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 35 КОНВЕНЦІЇ (УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ)

RYASHENTSEVA AND OTHERS v. Ukraine (ухв.) (№ 54680/15 та 3 інші заяви)

Обставини справи

Справа стосувалася шкоди, заподіяної заявникам під час воєнних дій у зоні конфлікту на сході України.

Справу було порушено на підставі чотирьох заяв одинадцяти громадян України, які проживають у Донецькій та Луганській областях. Заявники скаржилися, що їхні будинки та квартири були пошкоджені або зруйновані під час обстрілів у 2015–2020 роках. Вони стверджували, що обстріли здійснили Збройні Сили України, внаслідок чого заявники втратили житло або зазнали матеріальних збитків, а в одному випадку було поранено дитину. Своє право власності на нерухомість заявники підтвердили документами.

Заявники вважали, що дії українських військових порушили їхні права за статтями 2, 3, 6, 8, 13 та 14 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу та статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції. У всіх випадках заявники стверджували, що військові операції, проведені ЗСУ, поставили їх життя під значну небезпеку, що є порушенням статті 2 Конвенції. На підставі того ж положення заявник у заяві № 43132/19 скаржився на травму, заподіяну його дочці в результаті обстрілу. Крім того, всі заявники стверджували про порушення процесуального зобов'язання відповідно до статті 2 Конвенції, аргументуючи це тим, що Уряд-відповідач не провів розслідування обстрілу та пов'язаних з ним порушень прав людини в регіоні.

Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявники скаржилися, що важкі умови життя в зоні конфлікту є нелюдським і принижуючим гідність поводженням.

За статтею 6 Конвенції заявники скаржилися, що їхній доступ до правосуддя був обмежений через військові дії, труднощі з перетином кордону та їхній страх перед українськими правоохоронними органами. Вони стверджували, що українські суди більше не функціонували в зонах конфлікту і що це заважало їм скористатися правовими засобами захисту.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявники стверджували, що нездатність Уряду-відповідача евакуювати цивільне населення з Донецької та Луганської областей є порушенням їхнього права на повагу до приватного і сімейного життя. Крім того, вони скаржилися на втручання в їхнє право на повагу до їхнього житла через знищення їхнього майна.

Відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції заявники скаржилися на пошкодження та/або знищення їхнього майна Збройними Силами України.

Посилаючись на статтю 13 Конвенції, заявники стверджували, що українські органи влади не провели ефективного розслідування порушень прав людини в зонах конфлікту в Донецькій та Луганській областях. Вони також скаржилися на відсутність ефективних засобів правового захисту або відповідальності за заподіяну їм шкоду.

Зрештою, заявники у заявах № 54680/15 та 29721/20 також посилалися на статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції, стверджуючи, що обмеження їхнього пересування (зокрема, обмеження, пов'язані з небезпекою в зоні конфлікту, а також неможливістю доступу до судових органів за межами цієї зони) були дискримінаційними щодо них порівняно з мешканцями інших регіонів.

Оцінка Суду

Спочатку ЄСПЛ розглянув питання наявності в заявників засобів правового захисту. Він нагадав, що фактичні або юридичні кордони самі по собі не є перешкодою для вичерпання національних засобів правового захисту; як правило, заявники, які проживають за межами юрисдикції Договірної Держави, не звільняються від обов'язку вичерпати національні засоби правового захисту в цій Державі, незважаючи на практичні незручності або зрозуміле особисте небажання.

ЄСПЛ зазначив, що в принципі, можливість мешканців тимчасово окупованої території України подорожувати до територій, контрольованих Україною, вже була ним підтверджена (*Tsezar and Others v. Ukraine*, № 73590/14 та 6 інших, § 54, від 13 лютого 2018 року).

Він також не визнав переконливими аргументи заявників щодо їхніх нібито труднощів у спілкуванні з українськими органами влади, зокрема щодо їхніх скарг. Відповідно до національного законодавства заявники мали рівне право доручити представникам за своїм вибором подати позов від їхнього імені. Однак заявники не пояснили і не довели, чи робили вони будь-які спроби уповноважити представника, який діє на території, контрольованій Україною, і який теоретично мав би кращі можливості для спілкування з українськими органами влади, заявити вимогу від їхнього імені, і якщо так, то чому їм, зрештою, це не вдалося. ЄСПЛ також зазначив, що з огляду на можливість заявників доручити представництво їх інтересів у ЄСПЛ адвокатам у іноземній країні, а також зважаючи на те, що заявники не стверджували, що та сама юридична фірма або інший юридичний представник, національний чи іноземний, не мали б доступу до українських органів влади, вони не можуть обґрунтовано стверджувати, що національні засоби правового захисту в Україні були для них фізично недоступними.

Щодо стверджуваних заявниками фінансових труднощів, які не дозволили їм порушити кримінальні провадження в національних органах влади, ЄСПЛ вказав, що заявники не надали жодних доказів того, що вони доклали будь-яких зусиль для отримання безкоштовної правової допомоги, доступної їм відповідно до національного законодавства.

Що стосується твердження заявників про те, що українські суди не функціонували на тимчасово окупованих територіях, ЄСПЛ вже визнав, що державні органи влади іноді можуть стикатися з певними труднощами у забезпеченні належного функціонування судової системи в деяких регіонах з огляду на триваючі бойові дії в цих регіонах. Однак він також вже встановив, що Уряд України зробив свою судову систему доступною для мешканців територій, що перебувають поза його контролем, шляхом переміщення судових органів (згадане *Tsezar and Others*, §§ 53–55; *Chirok and Others v. Ukraine* (ухв.), № 3309/15 та 9 інших, §§ 24–27, від 13 листопада 2018 року; *Kandyba and Others v. Ukraine* (ухв.), № 33137/16, § 54, від 13 жовтня 2020 року).

Таким чином ЄСПЛ дійшов висновку, що скарги заявників могли бути розглянуті судами, розташованими на території, контрольованій Урядом-відповідачем, якби вони були подані через доступні заявникам засоби правового захисту.

Далі ЄСПЛ розглянув питання щодо ефективності доступних засобів правового захисту. Він вказав, що наявні у нього матеріали, надані як українською владою, так і отримані з міжнародних джерел, засвідчують, що відповідні органи влади України порушували кримінальні провадження як проти членів Збройних Сил України, так і проти членів збройних антиурядових угруповань у зв'язку з випадками невибіркового обстрілу, вбивств та інших зловживань, скоєних під час конфлікту; деякі судові процеси, що закінчилися ухваленням обвинувальних вироків, були проведені українськими судами заочно, оскільки ймовірні винуватці порушень прав людини, як передбачалося, перебували на територіях, що не контролювалися Урядом-відповідачем.

ЄСПЛ нагадав, що коли порушення прав людини, що підлягають розслідуванню, відбуваються в умовах загального насильства, збройного конфлікту або повстання, слідчі можуть стикатися з перешкодами, а конкретні обмеження можуть змушувати їх застосовувати менш ефективні заходи розслідування або спричиняти затримку розслідування.

Однак, як видно з практики українських судів, за таких обставин українські слідчі органи продовжували свою діяльність і вживали процесуальних заходів з метою подолання перешкод, пов'язаних з обмеженим доступом до зони конфлікту. Такі процесуальні заходи, вжиті слідчими, включали, серед іншого, огляд місць злочину, допити свідків та потерпілих, які проживали на тимчасово окупованій території Донецької області, що мало вирішальне значення для

встановлення осіб, відповідальних за незаконні дії російських окупаційних сил, а також звернення до національних судів з проханням про продовження строку досудового розслідування з метою продовження досудової слідчої діяльності в ситуаціях, коли розслідування затягувалося через неможливість огляду місця злочину. Таким чином, незважаючи на обмеження та перешкоди, спричинені окупацією зазначених територій, слідчі органи України продовжували проводити розслідування передбачуваних порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях, тим самим уникаючи створення атмосфери безкарності за злочини, вчинені в зоні конфлікту.

ЄСПЛ зазначив, що він також повинен на цьому етапі ще раз наголосити, що обов'язок проводити ефективні розслідування не зобов'язує органи влади досягати конкретного результату, а скоріше вживати всіх розумних заходів, які є в їхньому розпорядженні.

На думку ЄСПЛ, важливим є те, що інциденти з нібито обстрілом, на які скаржаться заявники у цій справі, все ще можуть бути розслідувані національними правоохоронними органами відповідно до законодавства України, якщо останнім будуть надані відповідні факти, оскільки згідно з національним законодавством не існує строку давності для воєнних злочинів та інших злочинів, перелічених у частині п'ятій статті 49 Кримінального кодексу України.

ЄСПЛ вказав, що за цих обставин, не будучи судом факту, він не може без відповідної допомоги з боку заявників встановити фактичний хід складних подій, таких як ситуації збройного конфлікту. Така допомога може виявлятися у діях заявників, включаючи ініціювання та активну участь у національних розслідуваннях відповідних інцидентів. Саме тому вимога, щоб заявники спочатку зверталися зі своїми скаргами до національних органів Держави-відповідача, набуває особливого значення, а самі лише сумніви заявників щодо перспектив успіху такого засобу правового захисту не є вагомою причиною для його невикористання. У будь-якому разі, навіть якщо заявники у цій справі мали будь-які сумніви щодо ефективності національних процедур, вони повинні були розвіяти ці сумніви, звернувшись до національних органів влади.

У цьому контексті ЄСПЛ зазначив, що раніше він відхилив низку скарг заявників, які проживали в зоні конфлікту в Донецькій та Луганській областях, на підставі того, що вони не вичерпали засобів правового захисту в Україні. Ці заявники скаржилися на підставі статті 2 Конвенції на зниження рівня їхнього життя внаслідок збройного конфлікту, а на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції – на перебої у виплаті соціальних допомог та заробітної плати у зв'язку з конфліктом (Tsezar and Others, §§ 57–72 та 79–81, та Chirok and Others, §§ 29–33 та 38–41, обидва цитовані вище). ЄСПЛ, серед іншого, зазначив,

що стосовно скарг за статтею 2 Конвенції заявникам були доступні національні засоби правового захисту, які потенційно могли бути ефективними.

Виходячи із зазначеного, ЄСПЛ вважав, що саме через те, що в безпрецедентних обставинах, які склалися під час збройного конфлікту для українських слідчих органів, ефективність доступних слідчих засобів правового захисту раніше не оцінювалася, з огляду на те, що такі засоби правового захисту рідко випробовувалися на національному рівні, для заявників у цій справі було особливо важливо виконати своє зобов'язання за статтею 35 Конвенції щодо вичерпання національних засобів правового захисту. Це дозволило б оцінити ступінь захисту, який надає Держава.

ЄСПЛ також нагадав, що у справі «Akdivar and Others v. Turkey», № 21893/9, від 16 вересня 1996 року, скарги заявників не були відхилені через невикористання ними національних засобів правового захисту, які ЄСПЛ вважав не обов'язковими для застосування, без визнання їх неефективними. Дійшовши висновку про відсутність необхідності вичерпання існуючих засобів правового захисту заявниками у цій справі, ЄСПЛ врахував, серед інших факторів, такі особливі обставини, як: 1) відсутність будь-якого неупередженого розслідування Державою тверджень заявників про те, що їхнє майно було навмисно знищено силами безпеки; 2) відсутність кримінального переслідування причетних членів сил державної безпеки; та 3) загальне небажання національних органів влади визнавати факт таких незаконних дій з боку членів сил безпеки (§§ 70–77). Однак стосовно України у відповідній практиці ЄСПЛ немає жодних ознак, які б свідчили про те, що зазначені вище засоби правового захисту були б настільки ж ілюзорними, недостатніми та неефективними. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що були надані докази зусиль, докладених українською владою для притягнення до відповідальності передбачуваних винуватців, не тільки членів проросійських та/або російських військ, але й членів власних збройних сил, як стверджується у цій справі.

З огляду на зазначене ЄСПЛ визнав, що заявники не довели існування будь-яких особливих обставин, які могли б звільнити їх від обов'язку вичерпати національні засоби правового захисту.

Висновок

Заяви визнано неприйнятними та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Палатою 9 вересня 2025 року, оприлюднена 2 жовтня та є остаточною.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

ISAIA AND OTHERS v. Italy (№ 36551/22, 36926/22 та 37907/22)

Обставини справи

Справа стосувалася «превентивної конфіскації» активів заявників, відповідно до рішень національних судів на тій підставі, що пан Isaia, перший заявник, у певний період часу вважався особою, яка становила небезпеку для суспільства, і що конфісковані активи вважалися доходами від незаконної діяльності, стверджуваної або дійсно вчиненої протягом цього періоду.

У грудні 2018 року начальник місцевої поліції звернувся до суду з клопотанням про визнання першого заявника, Giuseppe Isaia, особою, що становить «звичайну небезпеку для суспільства» у розумінні статті 1 § 1 (a)–(b) Законодавчого декрету № 159/2011 (Кодексу антимافیозних законів і запобіжних заходів). Підставою для такого визнання було те, що пан Isaia нібито «звик жити, принаймні частково, за рахунок доходів від злочинної діяльності». Поліція також просила накласти арешт із подальшою конфіскацією на кілька об'єктів нерухомості та інші активи, формально зареєстровані на ім'я дружини й сина першого заявника.

20 грудня 2018 року суд першої інстанції ухвалив рішення про арешт зазначеного майна, а 4 серпня 2020 року – про його конфіскацію. Суд першої інстанції дійшов висновку, що перший заявник був особою, яка становила суспільну небезпеку в період з 1980 по 2008 рік, оскільки протягом цього часу неодноразово притягувався до кримінальної відповідальності за крадіжки, грабежі, здирництво та інші злочини проти власності. Зокрема, у 2008 році він скоїв спробу крадіжки після звільнення з в'язниці. Суд визнав, що активи, придбані ним та членами сім'ї у 2010–2018 роках, не могли бути профінансовані з легальних джерел, а тому підлягали конфіскації як отримані від злочинної діяльності.

Апеляційний суд підтвердив це рішення, вказавши, що між періодом злочинної діяльності заявника й придбанням майна існує достатній «ланцюг економічного походження», який обґрунтовує презумпцію незаконного походження активів. Касаційний суд залишив це рішення без змін, наголосивши, що навіть активи, набуті після завершення небезпечного періоду, можуть бути конфісковані, якщо доведено, що вони придбані за кошти, накопичені внаслідок попередніх злочинів.

Таким чином, усі національні судові інстанції визнали конфіскацію законною, базуючись переважно на непрямих доказах – різниці між доходами та вартістю майна, родинних зв'язках власників і попередній кримінальній поведінці першого

заявника. Саме ці висновки, а також тривала перерва між злочинною діяльністю та конфіскацією майна, стали предметом оцінки ЄСПЛ.

Оцінка Суду

Спочатку ЄСПЛ зазначив, що у цій справі сторони не заперечували, що конфіскація ґрунтувалася на законі – Декреті №159/2011, однак розбіжності між ними стосувалися правильності його застосування, зокрема щодо тяжкості злочинів, які обґрунтовували небезпечність заявника, і часових меж, у яких можна було конфіскувати майно.

Далі ЄСПЛ дійшов висновку, що питання відповідності конфіскації принципу законності тісно пов'язане з оцінкою її пропорційності. Він також зазначив, що втручання мало легітимну мету – захист суспільного інтересу, зокрема запобігання незаконному збагаченню та вилучення з економічного обігу активів злочинного походження. ЄСПЛ підкреслив, що італійський механізм превентивної конфіскації спрямований на недопущення використання доходів, отриманих злочинним шляхом, і є засобом відновлення справедливості, а не покарання. Таким чином, він визнав існування законної мети втручання у власність заявників.

Розглядаючи питання, чи був захід пропорційним поставленій меті, ЄСПЛ спочатку узагальнив ключові принципи, що регулюють оцінку пропорційності конфіскації майна без кримінального вироку (пункти 68–78 рішення). Він наголосив, що будь-яке втручання у право власності має відповідати вимозі справедливого балансу між суспільним інтересом та індивідуальними правами, а також бути пропорційним і не накладати на особу надмірного тягаря. Хоча стаття 1 Першого протоколу не встановлює конкретних процесуальних гарантій, Держава зобов'язана забезпечити справедливу процедуру з реальними можливостями для оскарження та доведення законного походження майна. Конфіскація без вироку може бути допустимою, якщо вона базується на переконливих фактах, доведенні зв'язку між активами та злочинною діяльністю і супроводжується належними процесуальними гарантіями. Суд визнав допустимим перенесення тягаря доказування на власника майна, але лише за наявності обґрунтованих підстав вважати, що активи мають злочинне походження. При цьому Держава має визначати часові межі для таких заходів, щоб не робити надмірно складним доведення законного походження майна, набутого багато років тому. Конфіскація може поширюватися на членів сім'ї чи близьких осіб, якщо доведено, що вони не були добросовісними набувачами та володіли майном фактично від імені особи, яка отримала його злочинним шляхом. ЄСПЛ підкреслив, що його роль полягає не в переоцінці фактів,

а у перевірці, чи не діяли національні суди свавільно та чи забезпечили вони належний рівень справедливості й пропорційності втручання.

Далі, з огляду на зазначені загальні принципи та враховуючи скарги заявників, ЄСПЛ вважав, що в даній справі необхідно оцінити, чи обґрунтували національні суди в доведений спосіб та на основі об'єктивної оцінки фактів і доказів, що конфісковані активи, ймовірно, були придбані за рахунок доходів від тяжких злочинів, що приносять незаконні доходи.

По-перше, ЄСПЛ зазначив, що він раніше висловлював серйозну стурбованість, коли встановив, що національні органи конфіскували майно, набуте через багато років після вчинення основних злочинів, на яких ґрунтувався оскаржуваний захід (*Todorov and Others v. Bulgaria*, № 50705/11 та 6 інших, від 13 липня 2021 року, §§ 219 і 237). ЄСПЛ зазначив, що у цій справі немає очевидних причин, чому органи влади чекали десять років після закінчення періоду, протягом якого перший заявник становив небезпеку для суспільства (з 1980 по 2008 рік), щоб розпочати процедуру конфіскації. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що, за даними національних судів, перший заявник вперше становив небезпеку для суспільства в 1980 році, тобто тридцять вісім років тому.

По-друге, щодо подробиць злочинної поведінки, яка могла привести до отримання передбачуваних доходів від злочинної діяльності, та здатності таких злочинів приносити дохід у розглянутій справі, ЄСПЛ зазначив: національні органи влади лише посилалися на той факт, що перший заявник був засуджений за кілька злочинів, не провівши жодної оцінки того, чи принесли базові злочини, за конкретних обставин справи, значного фінансового прибутку, особливо з огляду на те, що заявник був засуджений у багатьох випадках лише за спроби вчинення злочинів; що в одному випадку національні суди застосували пом'якшувальні обставини, визначені в статті 62 § 6 Кримінального кодексу як «повне відшкодування шкоди до судового розгляду, або шляхом компенсації, або, якщо це можливо, шляхом реституції; [та] усунення або пом'якшення шкідливих або небезпечних наслідків злочину».

Що стосується періоду між 1998 і 2008 роками, ЄСПЛ зазначив, що заявник, після тривалого перебування у в'язниці, скоїв замах на крадіжку у 2008 році, і що влада не надала жодних пояснень щодо того, як цей злочин міг принести незаконний дохід. Крім того, у більшості випадків кримінальні суди ухвалювали рішення про конфіскацію невизначених активів на момент ухвалення вироку. Однак в обґрунтуванні судів не йдеться про ці попередні кримінальні конфіскації або їхній потенційний вплив на превентивну конфіскацію майна заявників.

З огляду на зазначене та враховуючи національну судову практику, яка вимагала вчинення протягом «значного періоду часу» «злочинної діяльності, яка ... приносить незаконний дохід», ЄСПЛ дійшов висновку, що національні суди не

навели обґрунтованих доказів того, що перший заявник, як можна припустити, систематично вчиняв злочини, здатні приносити незаконний дохід.

По-третє, щодо того, що конфісковані активи могли бути доходом від злочинної діяльності, ЄСПЛ зазначив, що вони були придбані у 2010, 2016 та 2018 роках, тобто – за винятком придбання у 2010 році – через багато років після закінчення періоду, протягом якого заявник вважався небезпечним для суспільства (2008 рік) і набагато пізніше від дати, коли він скоїв злочини, здатні принести незаконний дохід (1998 рік).

Раніше ЄСПЛ вже встановлював, що, незалежно від періоду, в якому були придбані конфісковані активи, лише посилення на розбіжність між доходами та витратами є недостатнім для встановлення зв'язку між попередніми злочинами та конфіскованими активами (Todorov and Others, згадане вище, § 221). Тому ЄСПЛ визнав, що аргументація національних судів була недостатньою щодо існування зв'язку між активами, що підлягають конфіскації, та незаконною поведінкою.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що у 2015 році Касаційний суд роз'яснив, що, в принципі, конфіскувати можна лише майно, яке було придбане протягом періоду, коли відповідна особа становила небезпеку для суспільства, і що, відповідно, майно, придбане поза цим періодом, не може бути конфісковане, незалежно від того, чи його вартість була непропорційною до законних доходів особи. У подальшій судовій практиці було роз'яснено, що майно, придбане після цього періоду, може бути конфісковане за умови дотримання певних гарантій, які, зокрема, вимагають, щоб компетентний суд надав докази існування численних фактичних елементів, здатних продемонструвати, що придбання майна було здійснено за рахунок багатства, накопиченого в період вчинення злочинної діяльності, і з уточненням, що такі фактичні елементи повинні бути доведені тим точніше і більш однозначно, чим більший проміжок часу минув з моменту припинення небезпеки для суспільства, яку становила відповідна особа. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що у своєму рішенні від 16 квітня 2020 року Касаційний суд роз'яснив, що за певних конкретних умов превентивна конфіскація може бути застосована також до активів, придбаних після періоду, протягом якого відповідна особа становила небезпеку для суспільства. Однак ЄСПЛ відзначив, що як клопотання прокурора про арешт майна заявника, так і рішення суду першої інстанції про такий арешт були ухвалені до цього рішення Касаційного суду.

ЄСПЛ також зазначив, що національні суди також спиралися на той факт, що перший заявник придбав нерухоме майно у 1994 році, в період, коли він скоїв кримінальні правопорушення, що призвели до визнання його особою, яка становить небезпеку для суспільства, і зауважили, що це майно було згодом

продано, що започаткувало ланцюг трансакцій, які, на їхню думку, зрештою призвели до придбання активів, конфіскованих у цій справі.

Спираючись на вищезазначені міркування, ЄСПЛ зазначив, що виявлені недоліки вплинули на оцінку цього майна національними судами. Крім простого посилення на розбіжність між доходами та витратами заявників, національні суди не провели ретельної оцінки ланцюга реінвестицій, які в кінцевому підсумку призвели до придбання конфіскованих активів. Так, національні органи конфіскували банківські рахунки, відкриті через шість і вісім років після закінчення періоду, протягом якого перший заявник становив небезпеку для суспільства, лише на підставі розбіжності між доходами та витратами сім'ї, не провівши жодної оцінки банківських операцій з метою відстеження походження грошей.

У цьому зв'язку ЄСПЛ зазначив, що оцінка національних судів не відповідала навіть зниженим стандартам доказування, які вимагаються судовою практикою ЄСПЛ для застосування подібних заходів. Згідно з прецедентною практикою Касаційного суду, конфіскація майна, придбаного через значний проміжок часу після того, як особа, про яку йдеться, була визнана такою, що становить небезпеку для суспільства, «залежала від наявності конкретних елементів, що дозволяють чітко і однозначно простежити, що дана покупка була здійснена за рахунок прямого реінвестування капіталу, раніше накопиченого незаконним шляхом». ЄСПЛ зазначив, що генеральний адвокат Касаційного суду не вважав, що рішення національних судів містять таке обґрунтування.

Відповідно, ЄСПЛ дійшов висновку, що обґрунтування національних судів не відповідало вимозі про наявність часового зв'язку між конфіскованими активами та злочинами, які нібито принесли незаконний дохід.

Перед тим, як завершити розгляд справи, ЄСПЛ також зазначив, що жоден з активів, які були конфісковані в цій справі, офіційно не належав першому заявнику, який був адресатом оскаржуваного заходу, а належав другому та третьому заявникам, яких національні органи влади не визнали особами, що становлять небезпеку для суспільства. Однак у рішеннях національних судів не було наведено жодних аргументів щодо того, чому конфісковані активи можна вважати такими, що перебували у розпорядженні першого заявника, як того вимагає національне законодавство. Вони лише спиралися на той факт, що другий і третій заявники не мали достатніх законних доходів, щоб виправдати придбання конфіскованих активів. Отже, національні суди припустили, що між конфіскованими активами та злочинною діяльністю першого заявника існував зв'язок і що вони були доходами від злочинної діяльності, після того як встановили, що другий та третій заявники не надали доказів наявності достатнього законного доходу.

Отже, Суд вважав, що рішення національних судів не містять жодних аргументів, які б доводили, що конфісковані активи, придбані у 2010, 2016 та 2018 роках другим та третім заявниками, можна вважати придбаними за рахунок доходів від злочинів, скоєних першим заявником у період з 1980 по 1998 рік, і що вони перебували в його розпорядженні. Отже, вони не змогли обґрунтувати на основі об'єктивної оцінки фактів і доказів, що конфісковані активи можна вважати придбаними за кошти, отримані від злочинів, скоєних першим заявником.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 25 вересня 2025 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 3 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ВІЛЬНІ ВИБОРИ)

HORA v. the United Kingdom (№ 1048/20)

Обставини справи

Справа стосувалася обмеження права голосу ув'язненого, який відбував покарання у вигляді позбавлення волі на невизначений строк за зґвалтування, на виборах у Сполученому Королівстві в 2019 році.

Відповідно до статті 3 Закону про представництво народу 1983 року («Закон 1983 року») засудженим ув'язненим не дозволяється голосувати на виборах у Сполученому Королівстві, якщо не застосовується один із винятків, передбачених законодавством.

У 2005 році у своєму рішенні у справі «Hirst v. the United Kingdom (№ 2)» [ВП], № 74025/01, Велика Палата ЄСПЛ визнала, що стаття 3 Закону 1983 року є повною забороною для ув'язнених голосувати на виборах, і постановила, що таке загальне, автоматичне та невідбіркове обмеження життєво важливого права, гарантованого Конвенцією, є несумісним зі статтею 3 Першого протоколу. Після цього рішення у Великій Британії розпочалися дискусії щодо зміни виборчого законодавства, однак реальних заходів вжито не було. Згодом з огляду на положення статті 3 Закону 1983 року ЄСПЛ також визнав порушення статті 3 Першого протоколу стосовно низки інших заявників, позбавлених виборчих прав на виборах, що відбувалися у Сполученому Королівстві до 8 червня 2017 року включно. Зокрема, у пілотному рішенні у справі «Greens and M.T. v. the United Kingdom» ЄСПЛ підтвердив, що до внесення змін до статті 3 Закону 1983 року буде мати місце порушення статті 3 Першого протоколу стосовно кожного ув'язненого, який не може голосувати на виборах до законодавчого органу. Відповідно до статті 46 Конвенції у цьому рішенні ЄСПЛ визначив конкретні заходи, які Державі необхідно було вжити, встановивши графік впровадження законодавчих пропозицій для вирішення питання щодо оскаржуваного положення.

Зрештою, після широкого обговорення питання голосування ув'язнених на національному рівні та інтенсивного діалогу з Комітетом міністрів та Генеральним секретарем Ради Європи, Держава вирішила зберегти існуючий законодавчий підхід та запровадити адміністративні заходи. Були внесені зміни до інструкцій для тюремної служби, які відтепер чітко визначали, що дві категорії засуджених, які раніше фактично були позбавлені виборчих прав, мають право голосу. До них належали, насамперед, особи, які відбували короткі терміни покарання і не становили загрози для суспільства, зокрема, особи, які перебували під домашнім арештом, та особи, які були тимчасово умовно

звільнені. Про ці зміни також було повідомлено посадових осіб, відповідальних за реєстрацію виборців. Таким чином, загальна заборона голосування засуджених, незалежно від тривалості покарання та індивідуальних обставин, констатована ЄСПЛ у групі справ «Hirst v. the United Kingdom», більше не діяла. Крім того, з урахуванням зауважень, зроблених ЄСПЛ в п. 77 рішення у справі Hirst № 2, що «при ухваленні вироку кримінальні суди в Англії та Уельсі не згадують про позбавлення виборчих прав», було запроваджено зміну, яка гарантувала, що ув'язнені будуть повідомлені про позбавлення їх виборчих прав у момент ухвалення вироку.

6 грудня 2018 року Комітет міністрів Ради Європи прийняв резолюцію, в якій, з урахуванням широкої межі розсуду Держави у вказаній сфері і наявності в Уряді широкого вибору альтернативних політичних рішень для виконання рішення Суду, висловив задоволення заходами, вжитими Урядом, і вирішив закрити розгляд групи справ «Hirst v. the United Kingdom».

У 2007 році заявник був засуджений за зґвалтування, і оскільки раніше він вже притягався до відповідальності за сексуальне насильство, суд з метою захисту суспільства засудив його до покарання у вигляді позбавлення волі на невизначений строк з мінімальним терміном чотири роки, мінус 296 днів, проведених під вартою. Мінімальний строк його покарання закінчився у 2011 році, проте відповідно до національного законодавства він залишився під вартою, оскільки комісія з питань умовно-дострокового звільнення ще не рекомендувала його звільнення з міркувань захисту суспільства.

12 грудня 2019 року у Сполученому Королівстві відбулися загальні (парламентські) вибори. Відповідно до статті 3 Закону 1983 року заявник не мав права голосувати на цих виборах. Заявник не подавав жодних національних позовів щодо своєї неправомочності голосувати. Хоча суди у Сполученому Королівстві можуть розглядати сумісність первинного законодавства з Конвенцією, вони не можуть скасовувати акти Парламенту. Оскільки раніше національний суд вже ухвалював рішення про те, що стаття 3 Закону 1983 року є несумісною з правом, гарантованим Конвенцією, заявник не бачив сенсу в зверненні до національного суду.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що обмеження права голосу заявника відповідно до статті 3 Закону 1983 року становило втручання відповідно до статті 3 Першого Протоколу. ЄСПЛ підтвердив, що позбавлення права голосу ув'язнених переслідувало законні цілі «запобігання злочинності шляхом покарання ув'язнених» та «підвищення громадянської відповідальності та поваги до верховенства права».

Оскільки це була перша справа, яку ЄСПЛ розглядав після завершення Комітетом міністрів нагляду за виконанням рішень у групі справ «Hirst v. the United Kingdom», його підхід до розгляду скарги мав враховувати відповідні зміни, що відбулися після ухвалення рішення у справі «Hirst v. the United Kingdom». Тому обсяг його перегляду мав врахувати вказівку, зроблену ним відповідно до статті 46 у справі «Greens and M.T.», подальші відповідні події та резолюцію Комітету міністрів 2018 року.

У справі «Greens and M.T.» вказівка ЄСПЛ за статтею 46, що встановлювала термін для внесення законодавчих пропозицій, мала на меті «прийняття виборчого закону для досягнення відповідності рішенню ЄСПЛ у справі «Hirst v. the United Kingdom» у будь-який термін, визначений Комітетом міністрів». Незважаючи на те, що в підсумку законодавство не було змінено, ЄСПЛ не погодився із аргументами заявника, що таке прийняття закону було необхідною умовою для виконання рішення у справі «Hirst» і що, отже, резолюції Комітету міністрів щодо групи справ «Hirst v. the United Kingdom» не можна було надавати жодного значення. ЄСПЛ зазначив, що він застосовував процедуру пілотного рішення з належною повагою до відповідних функцій органів Конвенції. Підхід, який би обмежив процес нагляду явними вказівками ЄСПЛ, позбавив би Комітет міністрів необхідної гнучкості для нагляду, на основі інформації, наданої Державою-відповідачем, та з належним урахуванням розвитку ситуації, за прийняттям заходів, які були б посилюючими, своєчасними, адекватними та достатніми.

На момент, коли ЄСПЛ зробив свою вказівку відповідно до статті 46, Уряд-відповідач активно розглядав законодавчі пропозиції. Вказівка не передбачала необхідності внесення змін до законодавства, а ґрунтувалася на тому, що Уряд і Комітет міністрів вже визначили такі зміни як конкретні заходи, необхідні для виконання рішення Суду у справі «Hirst v. the United Kingdom». Визначаючи термін впровадження цих пропозицій, вказівка доповнювала нагляд, який здійснював Комітет міністрів з метою заохочення швидкого виконання рішення у справі «Hirst v. the United Kingdom» для забезпечення ефективності механізму Конвенції в цілому. Ця доповнюваність була ще більш очевидною з посилання ЄСПЛ на передбачувану роль Комітету міністрів у визначенні будь-якого часового графіку для введення в дію заходів.

ЄСПЛ зазначив, що з огляду на зміни в його судовій практиці після справи Hirst, ним було надано чіткі вказівки щодо того, чи буде позбавлення виборчих прав ув'язненого, який відбуває покарання у вигляді позбавлення волі на невизначений строк після засудження за тяжкий злочин, сумісним із статтею 3 Першого протоколу. Крім того, державні органи Держави-відповідача провели низку консультацій, результатом яких стала підготовка проекту закону та його розгляд Спільним комітетом Парламенту. Цей Спільний комітет рекомендував

надати право голосу особам, засудженим до покарання строком до дванадцяти місяців, що призвело до змін в Шотландії, де особи, засуджені до покарання строком до дванадцяти місяців, тепер мають право голосу на місцевих виборах та виборах до парламенту Шотландії. Оскільки серед демократичних кіл Сполученого Королівства залишалися розбіжності щодо того, яким ув'язненим слід надати право голосу, зараз цілком очевидно, що загальної підтримки надання права голосу ув'язненим, засудженим за тяжкі злочини та які відбувають тривалі або невизначені терміни позбавлення волі, немає. Тому можна з повною впевненістю стверджувати, що у випадку, якщо Парламент вирішить внести зміни до чинного законодавства, яке застосовується до загальних виборів у Сполученому Королівстві, обмеження права голосу все одно застосовуватимуться до ув'язнених, таких як заявник, засуджених за тяжкі злочини і які відбувають покарання з невизначеним строком.

ЄСПЛ також звернув увагу на те, що Верховний Суд Сполученого Королівства розглянув питання позбавлення виборчих прав ув'язненого, який відбуває довічне ув'язнення, врахувавши додаткові вказівки, надані у справі «Scoppola v. Italy (№ 3)» [ВП]. Він відмовився визнати, що стаття 3 Закону 1983 року є несумісною з Конвенцією, оскільки після справи «Scoppola» стало очевидним, що позбавлення права голосу конкретного заявника у справі, що розглядалася, було сумісним зі статтею 3 Першого протоколу. Думка про те, що законодавство може бути визнане сумісним з правами, передбаченими Конвенцією, в обставинах одного заявника, але несумісним з правами, передбаченими Конвенцією, в обставинах іншого заявника, також була підтримана прецедентною практикою ЄСПЛ.

ЄСПЛ зазначив, що справа заявника не була справою, в якій закриття процесу нагляді ґрунтувалося на введенні суттєво переглянутого законодавства, покликаного вирішити виявлені проблеми, остаточна сумісність якого з Конвенцією мала бути ретельно розглянута ЄСПЛ. Рішення ЄСПЛ мали на меті сприяти практичному та ефективному застосуванню прав, передбачених Конвенцією. Процес діалогу щодо чинної правової бази, який став можливим завдяки взаємодії ЄСПЛ та Комітету міністрів із Урядом-відповідачем, відіграв вирішальну роль у забезпеченні практичного та ефективного захисту прав, передбачених Конвенцією, відповідно до принципу субсидіарності. Після завершення цього діалогу Суд мав визначити, чи застосування законодавчої бази у випадку конкретного заявника призвело до порушення Конвенції. На цьому етапі ЄСПЛ зосередився на забезпеченні практичного та ефективного дотримання Конвенції.

З огляду на вищевикладені міркування, враховуючи широкий простір для розсуду, що застосовується в цій сфері, не було підстав розглядати абстрактно питання про сумісність статті 3 Закону 1983 року з Конвенцією або визначати

конкретні категорії ув'язнених, чиє позбавлення виборчих прав може бути несумісним з правом голосу. Натомість ЄСПЛ розглянув спосіб застосування статті 3 Закону 1983 року до заявника в його конкретних обставинах, щоб визначити, чи було обмеження його права голосу сумісним зі статтею 3 Першого протоколу до Конвенції. Хоча не було заявлено, що заявник не вичерпав наявних національних засобів правового захисту, не звернувшись із заявою про визнання несумісності, Суд зазначив, що якби національні суди мали можливість провести перевірку пропорційності, це дало б їм можливість висловити свою думку при визначенні сумісності позбавлення заявника права голосу.

Суд зазначив, що заявник був засуджений за зґвалтування та сексуальне насильство, а також мав попередню судимість за зґвалтування. Не могло бути сумнівів щодо тяжкості цих злочинів, які призвели до призначення йому покарання на невизначений строк, від якого він ще не був звільнений через триваючі занепокоєння щодо захисту суспільства. ЄСПЛ зазначив, що раніше він визнав сумісним із статтею 3 Першого протоколу позбавлення права голосу ув'язнених, засуджених за тяжкі злочини, що заслуговують на особливо суворе покарання у вигляді позбавлення волі. З огляду на свою практику, ЄСПЛ не міг стверджувати, що позбавлення заявника права голосу з огляду на тяжкість його злочину, його поведінку, ризик, який він становив для суспільства, та відповідне призначення суворого покарання у вигляді позбавлення волі на невизначений строк, було непропорційним до законних цілей, яких мало досягти обмеження права голосу, застосоване до ув'язнених. На цей висновок не вплинув факт закінчення мінімального строку, призначеного судом, що ухвалив вирок. Подальше позбавлення заявника права голосу, пов'язане з продовженням його ув'язнення на невизначений строк, залишалося пропорційним поставленим законним цілям, зокрема, цілі підвищення громадянської відповідальності та поваги до верховенства права. Варто зазначити, що після того, як комісія з питань умовно-дострокового звільнення визнала заявника безпечним і, відповідно, звільнила його, його право голосу було відновлено.

Висновок

Відсутність порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 23 вересня 2025 року та є остаточним.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

LUKASHENKO v. Ukraine (№ 33944/13): неефективність національних проваджень, спрямованих на встановлення обставин смерті сина заявника в лікарні – порушення

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

KOVALENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 22971/19 та 24 інші заяви): відсутність будь-яких чітких та реалістичних перспектив заявників на дострокове звільнення з відповідних дат ухвалення їх остаточних вироків до 3 березня 2023 року, коли запрацював новий механізм умовно-дострокового звільнення – порушення

KOVALEVSKYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 587/24 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

JOVANOVIĆ AND OTHERS v. Ukraine (№ 37088/24 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): надмірна тривалість досудового тримання заявників під вартою – порушення

GORDYEV v. Ukraine (№ 14335/18): надмірна тривалість досудового тримання під вартою та надмірна тривалість кримінального провадження – порушення

GORDYNA v. Ukraine (№ 10416/24): незаконне затримання – порушення

PIDDUBNYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 22973/23 та 3 інші заяви – див. перелік у додатку): надмірна тривалість досудового тримання заявників під вартою – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

D.B. v. Ukraine (№ 36484/16): порушення принципу правової визначеності у зв'язку з ігноруванням національними судами висновків, зроблених у попередніх судових провадженнях з цього ж питання – порушення

MYRONENKO v. Ukraine (№ 14731/12): обмеження у доступі до суду – порушення

GUMINSKY v. Ukraine (№ 7210/15): задоволення національними судами позову прокурора, поданого після спливу строку давності – порушення

KIRYEV AND LIMAN v. Ukraine (№ 56234/16 та № 27010/24): відмова у доступі до вищих судів – порушення

KORZHEVSKYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 25321/24 та № 35960/24): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

SHARONOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 21429/24 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

ZLAGODA, TOV AND SLOBODENYUK v. Ukraine (№ 4735/22 та № 4896/22): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

RADCHENKO v. Ukraine (№ 21217/17): тривале невиконання рішення національного суду, яке зобов'язує надати заявнику публічну інформацію – відсутність порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (серпень – вересень 2025 року) / Відп. за вип.: Д. О. Мудрак, К. Д. Кузнецова, Т. Р. Цибульська, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2025. – 57 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua